МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
магістра

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
гр. 8.2313-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Т.О. Лєгуша

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Масюк О.П.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І. Бутченко
«____»_____2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

Лєгуші Тетяні Олегівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану
керівник роботи Масюк Олег Петрович, доцент, д.філос.н.
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «11» березня 2024 року № 433-с

2. Строк подання студентом роботи 4 грудня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Бойко О. А., Бойко Н. О. Соціальна робота з догляду вдома людей похилого віку в умовах воєнного стану. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2023. 256 с.; Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. Київ : Каравела, 2017. 366 с.; КарпенкоО. Г., Н. Ф. Романова Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 408 с.; Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити історію становлення соціальної роботи в громаді. 2. Визначити основні поняття дослідження. 3. Визначити принципи та методи дослідження. 4. Охарактеризувати громади як суб'єкти здійснення соціальної роботи. 5. Проаналізувати закордонний досвід організації соціальної роботи у приймаючих громадах 6. Визначити вплив соціальної роботи на громади в умовах воєнного стану 7. Дослідити гендерні аспекти організації соціальної роботи в умовах воєнного стану. 8. Розробити рекомендації щодо вдосконалення організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Масюк О.П. професор кафедри філософії публічного управління та соціальної роботи.	06.05.2024	06.05.2024
Розділ 2	Масюк О.П. професор кафедри філософії публічного управління та соціальної роботи.	25.06.2024	25.06.2024
Розділ 3	Масюк О.П. професор кафедри філософії публічного управління та соціальної роботи.	16.09.2024	16.09.2024

7. Дата видачі завдання 28 квітня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Лютий – березень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2024	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2024	*виконано*
4.	І розділ	Травень – червень 2024	*виконано*
5.	ІІ розділ	Липень – вересень 2024	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Вересень – жовтень 2024	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2024	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2024	*виконано*

Студент _____ Т.О.Лєгуша

Керівник роботи _____ О.П.Масюк

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 87 сторінок, 65 позицій у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК, ОРГАНІЗАЦІЯ, ГРОМАДА.

Мета дослідження: розробка та обґрунтування ефективних підходів до організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану, спрямованих на забезпечення підтримки вразливих категорій населення, посилення стійкості громад та створення умов для соціального відновлення і розвитку в умовах кризи.

Об'єкт дослідження: соціальна робота в громаді в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція.

Гіпотеза: ефективна організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану сприяє задоволенню базових потреб постраждалого населення, підтримці соціальної згуртованості та забезпеченню стійкості громади.

Висновки:

1. Соціальна робота розглядається як професійна діяльність, спрямована на підтримку та соціальну інтеграцію вразливих категорій населення, сприяння соціальній справедливості та зміцнення громад.

2. Громада як суб'єкт здійснення соціальної роботи відіграє центральну роль у забезпеченні соціальної підтримки, особливо в умовах воєнного стану. Її унікальність полягає у здатності акумулювати ресурси, формувати соціальний капітал і сприяти згуртованості населення для ефективного реагування на виклики, з якими стикаються її члени.

3. Успішні моделі соціальної роботи базуються на декількох ключових принципах. Міжсекторальна співпраця, яка залучає державні органи, громадські організації, волонтерів і приватний сектор до спільного вирішення соціальних проблем. Акцент робиться на участі громади, яка не лише отримує допомогу, але й активно залучається до процесу планування та реалізації соціальних програм. Це підсилює стійкість громад та сприяє їхньому відновленню.

SUMMARY

The qualification work consists of 87 pages, 65 items in the bibliography.

SOCIAL WORK, SOCIAL WORKER, ORGANIZATION, COMMUNITY.

The aim of the research is to develop and justify effective approaches to the organization of social work in the community under martial law, aimed at ensuring support for vulnerable categories of the population, strengthening community resilience and creating conditions for social recovery and development in crisis conditions.

Research Object – social work in the community under martial law.

Research Subject – organization of social work in the community under martial law.

Research Methods: The research employs analysis, synthesis, deduction and induction as the primary methods.

Hypothesis: Effective organization of social work in the community in the conditions of martial law contributes to meeting the basic needs of the affected population, maintaining social cohesion and ensuring the stability of the community.

Conclusions: 1. Social work is considered as a professional activity aimed at support and social integration of vulnerable categories of the population, promotion of social justice and strengthening of communities.

2. The community as a subject of social work plays a central role in providing social support, especially in the conditions of martial law. Its uniqueness lies in its ability to accumulate resources, form social capital and promote the cohesion of the population to effectively respond to the challenges faced by its members.

3. Successful models of social work are based on several key principles. Intersectoral cooperation that involves government bodies, public organizations, volunteers and the private sector to jointly solve social problems. Emphasis is placed on the participation of the community, which not only receives help, but is also actively involved in the process of planning and implementing social programs. This strengthens the resilience of communities and contributes to their recovery.

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 6
1.1. Історія дослідження соціальної роботи в громаді 6
1.2. Визначення основних понять дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «організація», «громада». 19
1.3. Принципи та методи дослідження організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану 27
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 32
2.1. Громади як суб’єкти здійснення соціальної роботи 32
2.2. Закордонний досвід організації соціальної роботи у приймаючих громадах 43
2.3. Вплив соціальної роботи на громади в умовах воєнного стану. 56
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 62
3.1. Дослідження гендерних аспектів організації соціальної роботи в умовах воєнного стану (на прикладі реалізації проєкту «Посилення ролі жінок в прийнятті рішень в Запоріжжі та області» за підтримки «ООН жінки») 62
3.2. Рекомендації щодо вдосконалення організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану 69
ВИСНОВКИ 74
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 78

ВСТУП

Актуальність дослідження «Організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану» обумовлена сучасними викликами, з якими стикається українське суспільство в умовах війни, яка триває з 2022 року. Військові дії призвели до значних руйнувань інфраструктури, масового переміщення населення та зростання соціальних проблем, включаючи бідність, втрату житла, роботи та доступу до базових послуг. У таких умовах роль соціальної роботи у громадах набуває особливого значення.

Соціальна робота стає ключовим інструментом підтримки вразливих категорій населення, таких як внутрішньо переміщені особи, діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, ветерани тощо. Це зумовлює необхідність вивчення організації соціальної роботи в громадах з урахуванням нових викликів. Крім того, війна підкреслила важливість адаптації методів соціальної роботи, спрямованих на забезпечення стійкості, інтеграції та підтримки громади.

Наукова новизна полягає у дослідженні специфіки соціальної роботи в умовах воєнного стану, враховуючи, що традиційні методи не завжди ефективні в умовах постійних криз і викликів. Запропоновані підходи до соціальної роботи повинні бути адаптовані до нових реалій, з акцентом на міждисциплінарний підхід, інтеграцію громад, залучення волонтерських ресурсів і посилення ролі громади як суб’єкта соціальної роботи.

Дослідження враховує міжнародний досвід організації соціальної роботи в кризових умовах, що дозволяє виявити ефективні моделі й адаптувати їх до українського контексту. Увага до гендерних аспектів, залучення жінок до прийняття рішень та аналіз громадської думки щодо якості соціальних послуг також сприяє розширенню наукового дискурсу у цій галузі.

Таким чином, актуальність дослідження визначається як соціальними, так і науковими потребами. Результати дослідження сприятимуть не лише підвищенню ефективності соціальної роботи в умовах війни, але й забезпеченню соціальної справедливості, згуртованості громад і стійкості суспільства в цілому.

Проблемна ситуація пов’язана зі складними умовами, у яких опинилися громади України внаслідок тривалої війни. Військові дії спричинили масові переміщення людей, руйнування житлової та соціальної інфраструктури, значне зростання рівня бідності, безробіття та соціального відчуження. Ці фактори створили критичний запит на організацію ефективної соціальної роботи, здатної забезпечити підтримку постраждалим особам, сім’ям і громадам у нових реаліях.

Соціальні працівники в умовах війни стикаються з обмеженим доступом до ресурсів, недостатнім фінансуванням та значним навантаженням через збільшення кількості потребуючих допомоги. Водночас громади, які приймають внутрішньо переміщених осіб, зіштовхуються з труднощами інтеграції нових членів, забезпечення базових умов проживання та організації психологічної, медичної і соціальної підтримки. Особливої уваги потребують найбільш вразливі категорії населення, такі як діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, ветерани війни та жінки, які часто стають головними опікунами в родинах.

Недостатня кількість підготовлених соціальних працівників і відсутність чітких методичних рекомендацій щодо організації роботи в умовах воєнного стану ускладнюють надання допомоги. На тлі цих викликів виникає необхідність у розробці нових підходів і стратегій, які враховуватимуть не лише поточні потреби населення, але й особливості воєнного контексту, що впливає на громади.

Об’єктом дослідження є соціальна робота в громаді в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування ефективних підходів до організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану, спрямованих на забезпечення підтримки вразливих категорій населення, посилення стійкості громад та створення умов для соціального відновлення і розвитку в умовах кризи.

Для досягнення мети авторка поставила перед собою наступні дослідницькі *завдання*:

– дослідити історію становлення соціальної роботи в громаді;

– визначити основні поняття дослідження «соціальна робота», «соціальний працівник», «організація», «громада»;

– визначити принципи та методи дослідження організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану;

– охарактеризувати громади як суб'єкти здійснення соціальної роботи;

– проаналізувати закордонний досвід організації соціальної роботи у приймаючих громадах;

– визначити вплив соціальної роботи на громади в умовах воєнного стану;

– дослідити гендерні аспекти організації соціальної роботи в умовах воєнного стану;

– розробити рекомендації щодо вдосконалення організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану.

Гіпотеза: ефективна організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану сприяє задоволенню базових потреб постраждалого населення, підтримці соціальної згуртованості та забезпеченню стійкості громади.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Історія дослідження соціальної роботи в громаді

Повномасштабна війна в Україні, яка почалася у 2022 році, мала руйнівний вплив на жителів країни. Війна, що триває, призвела до переміщення мільйонів людей, завдала значної шкоди інфраструктурі та різке підвищення рівня бідності. Внаслідок цього, соціальна робота в Україні набула все більшого значення. У цьому дослідженні ми обговоримо становище українських соціальних працівників в громадах в цей важкий час.

Походження терміну «соціальна робота» має довгу і цікаву історію, яка виявилася більш складною і різноманітною, ніж часто припускалося. Хоча робота економіста Саймона Паттена у 1907 році була важливим внеском для розуміння терміну «соціальна робота», він використовувався ще задовго до цього часу, і це важливо враховувати при розгляді його походження і розвитку [57, с. 127].

Перші використання терміну «соціальна робота» пов’язані з діяльністю монахинь і працівників поселень, які надавали соціальну допомогу вразливим групам населення ще до настання епохи модернізації. Саме вони, разом з іншими діячами, дали початок тим практикам і цінностям, які пізніше стали основою соціальної роботи як професії.

Згодом, термін «соціальна робота» почав ширше використовуватися для опису діяльності, яка спрямована на соціальне покращення і допомогу людям у незвичайних ситуаціях та умовах. Ці зміни в термінології відображають розвиток галузі від благодійної допомоги до професійної діяльності з акцентом на соціальну справедливість і зміни в суспільстві.

Таким чином, раннє використання терміну і його еволюція мають значний вплив на подальший розвиток соціальної роботи, відображаючи зміни в її завданнях, цінностях і підходах, які існують до наших днів.

Найдавніше письмове використання терміну «соціальна робота» належить історику мистецтва та ранній феміністській письменниці Анні Браунелл Джеймсон, у лекції 1855 року під назвою «Сестри милосердя», де обговорювалось значення жінок у соціальній сфері. У часи, коли працевлаштування жінок не схвалювалося, Джеймсон визнавала, що групи католицьких і протестантських монахинь здійснювали громадську роботу, яка була відкинута і стала об'єктом насмішок протестантською церквою. Монахинь прирівнювали до повій та інших маргіналізованих жінок, яких використовували для роботи з хворими та бідними, одночасно зневажаючи за це.

У лекції «Спільність праці» 1859 року Джеймсон стверджує, що зайнятість жінок у соціальній роботі повинна бути розширена. Вона обґрунтовувала це тим, що турбота про інших є жіночим інстинктом. У межах двох лекцій Джеймсон сім разів використовує термін «соціальна робота». Її бачення розширеної сфери соціальної зайнятості жінок стало реальністю під час Кримської та Громадянської воєн, коли жінок, католицьких і протестантських сестер, навчали працювати медсестрами, зокрема під керівництвом Флоренс Найтінгейл і Клари Бартон. Як тільки «культ сімейності» та «культ справжньої жінки», поширені в Англії, почали втрачати свою силу наприкінці 1800-х років, жінки отримали можливість брати участь у соціальній зайнятості, благодійній діяльності та роботі в поселенських організаціях – займатися соціальною роботою. Хоча термін «соціальна робота» не був широко вживаним у XIX столітті, у випадках, коли він таки з'являвся, його часто знаходили в релігійних джерелах.

Терміни «соціальна робота» та «соціальні працівники» не були широко вживаними під час поселенського руху кінця 1800-х – початку 1900-х років. Однак існувало розуміння, що робота, яку вони виконували, мала «соціальний» характер, оскільки вона була спрямована на роботу з людьми чи спільнотами, і була «роботою» церкви чи поселенських організацій [70, с. 64]. Таким чином,

термін можна було трактувати як «соціальну роботу» церкви чи поселення, подібно до того, як використовували вираз «духовна праця» церкви.

Англіканська церква розглядала працівників соціальної сфери як таких, що виконують моральну та соціальну роботу, яку не могла забезпечити держава, і яку жодна інша релігійна установа не могла виконувати всеосяжно чи достатньо універсально, щоб замінити церкву. Терміни «соціальна робота» іноді використовувався і для позначення діяльності церкви. Деякі з цих випадків вживання терміну стосувалися закликів залучати жінок до важливої церковно-поселенської роботи. У 1898 році Чарльз Гор у своїй книзі «Нариси на підтримку реформи церкви» писав про виключення жінок із церковної роботи.

У деяких випадках реформатори, хоча й діяли під впливом релігійних мотивів, але не під прямим керівництвом Церкви, також використовували цей термін. Громади використовували термін «соціальна робота» для опису діяльності, яку вони здійснювали поза межами самої території громади, з метою впливу на зміни в околицях. У своїй книзі «Біографія коледжів, соціальних і університетських поселень» (1897) Гавіт представляє інформацію про низку громад у всьому світі. Він зазначає, що сучасна соціальна робота багато в чому бере свій імпульс і методи від громадського руху, а список громад, демонструє, наскільки широко його ідеї були сприйняті церквами та місіями, і як вони поширилися, надаючи життєву енергію численним великим соціальним центрам по обидва боки Атлантики й навіть до Японії [27, с. 5].

Приклади використання терміна «соціальна робота» в тексті книги Гавіта (1897) на основі звітів різних поселень включають:

– Neighborhood House, Чикаго: «Робота вже включає процвітаючі гуртки та класи, дитячий садок, навчання ручної праці, поліклініку та диспансер, а також соціальну роботу різного роду» [45, с. 143].

– Passmore Edwards House, Лондон: «Метою є забезпечення центру освітнього та суспільного життя в Західно-Центральному і Північно-Західному районах Лондона, подібного до того, що Східний Лондон знайшов у Тойнбі-Холі. Особливістю діяльності будуть освітня та соціальна робота» [45, с. 143].

– Студентське поселення університету, Шотландія: «Релігійна робота включає проведення щотижневих богослужінь, зустрічей на відкритому повітрі тощо, а соціальна робота охоплює лекції та концерти для робітників, жіночий клуб, курси шиття та кулінарії, ощадний банк, адвокацію для бідних, медичне обслуговування, сусідські зустрічі «вдома» тощо» [45, с. 143].

– Місія Wellington House, Лондон: «Акцент робиться на релігійну роботу, але також активно проводиться громадська діяльність» [45, с. 143].

– Будинок Тойнбі, Глазго: «З самого початку ми прагнули зробити Будинок Тойнбі центром соціальної роботи в районі» [45, с. 143].

Можливо, одне з найперших використань терміна «соціальна робота» у видатному світському контексті можна знайти в статті 1884 року під назвою «Благодійне забезпечення для людей похилого віку», яку представив Чарльз Лох на Національній конференції з благодійності та корекції. Лох, провідна фігура благодійної організації в Англії, можливо, став першим відомим лідером у сфері соціального забезпечення, який використав цей термін у Сполучених Штатах. Обговорюючи забезпечення літніх людей у богадільнях у 19-му столітті, Лох назвав це «галуззю соціальної роботи».

Виявляється, що використання цього терміна в зазначеному контексті було нетиповим для того періоду, коли більш поширеними описами цієї сфери були такі терміни, як «благодійність і виправлення» або «прикладна філантропія». Однак це поступово змінилося в міру розвитку галузі.

Соціальна робота та соціальний працівник еволюціонували як терміни, що описують професію та її представників на початку 20-го століття. У міру того, як ця сфера ставала більш розвиненою, аналітики прагнули осмислити цю еволюцію в контексті. Джеймс Едвард Хагерті зазначив, що галузь пройшла три етапи розвитку: від благодійності до філантропії та до соціальної роботи [67, с. 459].

Хоча назва «Благодійні та виправні організації» національної асоціації не змінювалася до 1917 року, неадекватність старої термінології для вираження діяльності асоціації усвідомлювалася задовго до цієї зміни. У суспільній

свідомості термін «благодійність» замінив «благодійність і виправлення», і перші навчальні заклади для підготовки соціальних працівників носили саме цю назву.

Терміни «соціальна служба», «соціальна робота» та «соціальне управління» по черзі набували популярності, тоді як навчальні школи поступово відмовлялися від терміна «благодійність» і почали називатися школами соціальної роботи, соціального обслуговування, соціального управління або управління соціальними службами.

Хагерті, професор соціології в Університеті штату Огайо, описував милосердя як «полегшення страждань, виправлення злочину або перевиховання злочинця». На цьому етапі допомога часто надавалася без урахування впливу методів, що використовувалися. Згодом милосердя поступилося місцем філантропії [5, с. 9].

За словами Хагерті, у період філантропії, який прийшов на зміну милосердю, акцент було зроблено на лікуванні та профілактиці. Допомога людям у біді залишалася необхідною, але водночас були запроваджені наукові підходи, які враховували вплив методів як на отримувача допомоги, так і на інших представників його соціальної групи. Це впливало на вибір застосовуваних методів.

Ця епоха охоплювала роботу ранніх робітників громад, які зосереджувалися на пошуках засобів боротьби з бідністю та бездомністю, пенсіями для людей похилого віку та змінами в законодавстві про працю для жінок і дітей. Робітники прагнули усунути причини нещастя через законодавчі зміни та зміни політики, менше звертаючи увагу на індивідуальні потреби людей.

За словами Хагерті, ці масштабні зміни не принесли бажаних результатів, і люди все ще залишалися в нужді. Ці потреби мали задовольняти люди, які були навчені соціальній роботі. Таким чином розпочалася третя фаза в ході якої з’явилася нова назва для тих, хто займається цією роботою.

Хагерті стверджував, що соціальна робота передбачає унікальність кожної особи, тому акцент ставиться на індивідуальний підхід, заснований на ретельній діагностиці проблем: правопорушень, потреби в допомозі, розміщення бездомних дітей, божевілля, слабкодухості чи менш виражених психічних розладів, що потребують звернення до психіатра.

Аналіз Хагерті цих змін у термінології є важливим, оскільки його було написано людиною, яка жила в той час та усвідомлювала процес, за допомогою якого цей термін набув домінування в новій сфері професійних зусиль. У цьому контексті варто зазначити, що в промові на відкритті сесії суду в 1924 році, яку Хагерті виголосив у своєму університеті, він посилався на поняття «суспільного прогресу», що пов'язане з одним із перших використань терміна «соціальна робота» – професором Саймоном Паттеном з Університету Пенсільванії [26, с. 40].

Можливо, соціальна робота пішла б іншим шляхом – з акцентом на макропідходи та меншою увагою до індивідуальних випадків, – якби галузь сприйняла ідеї економіста Саймона Паттена. Паттену часто приписують введення терміна «соціальна робота», але цей термін використовувався для опису діяльності тих, хто допомагав бідним, щонайменше з середини 1800-х років.

Проте внесок Паттена був значним, і його можна вважати одним із засновників професії соціальної роботи та професійної освіти у цій сфері, якби галузь не обрала підхід, орієнтований на роботу з окремими випадками, як це описав Хагерті.

Програма соціальної роботи вперше з'явилася в каталозі Пенсільванського університету в 1899 році, але з невідомих причин більше не згадувалася після 1902 року. Цікаво, що Школа соціальної політики та практики Університету Пенсільванії використовує 1908 рік як офіційну дату заснування своєї програми, пов'язану із заснуванням «Курсу підготовки до допомоги дітям» під керівництвом Дитячого бюро Філадельфії [69, с. 842].

Варто зазначити, що в історії школи, виданій до її столітнього ювілею, ім'я Паттена не згадується.

Створення цього спеціального курсу в межах програми соціальної роботи, ймовірно, є причиною, чому Паттену приписують введення терміна «соціальна робота». Окрім цієї програми, було лише одне джерело, яке згадує цей термін, – лекція 1905 року, пізніше включена до його книги 1907 року «Нова основа цивілізації».

Розділ у книзі Паттена має назву «Програма соціальної роботи», проте сам термін «соціальна робота» згадується в розділі лише кілька разів. Однак Паттен чітко визначив, що метою соціальної роботи є швидше зміна економічних обставин, аніж особистостей. Загальна місія соціальної роботи, на думку Паттена, полягала у переході від колективного мислення дефіциту до мислення достатку [70, с. 73]. Саме соціальні працівники повинні були навчати маси та сприяти змінам для створення нової цивілізації, яка б усвідомила надлишки, які індустріалізація могла запропонувати, і забезпечити розширення економічного успіху для всіх американців.

Паттен сформулював мету соціальної роботи як демократію, а не культуру; енергію, а не чесноту; здоров'я, а не дохід; ефективність, а не доброту; і соціальні стандарти для всіх, а не геніальність і можливості лише для небагатьох.

Сьогодні можна було б вважати Паттена практиком макрорівня, який зосереджувався на впливі на соціальну політику та громади, щоб покращити умови життя, дозволяючи кожному жити його повноцінно. Як видно з багатьох творів, його більше турбували засоби покращення умов для людей, ніж кінцеві результати.

Паттен вважав, що нова програма соціальної роботи повинна бути зосереджена на соціальних покращеннях, які дозволяють усім брати участь у житті суспільства. Він підкреслював, що соціальні працівники повинні навчати бідних тому, як інтегруватися та брати активну участь у суспільстві достатку.

Паттен бачив соціальну роботу як важливий засіб досягнення «соціального прогресу». Він також детально розглядав важливий зв'язок між досягненням

цілей суспільного прогресу та використанням соціальної роботи як інструменту для цього.

Економічні ідеї Паттена вступали у прямий конфлікт із розвитком кейс-менеджменту та фрейдистськими підходами того часу. Його філософію також часто критикувала одна з засновників соціальної роботи Мері Річмонд. Поки Паттен пропонував працювати на економічному рівні – забезпечення справедливої заробітної плати, перерозподіл багатства без жадібності, доступ до парків, театрів і магазинів для всіх, – Річмонд наголошувала на індивідуальному підході до соціальної роботи, орієнтованому на потреби конкретної особи, тобто кейс-менеджменті [39, с. 366].

У своїй промові 1906 року під назвою «Роздрібний метод реформи» Річмонд пристрасно розповідала про те, як працівники благодійних організацій повинні відмовитися від того, що вона називала «оптовими» методами реформ, і прийняти «роздрібні» підходи.

Зрештою, її підхід до соціальної реформи через «роздрібну торгівлю» (кейс-менеджмент) здобув перемогу над «оптовими» методами реформ, запропонованими Паттеном та його прихильниками. Річмонд по праву вважається однією з матерів сучасної соціальної роботи, тоді як Паттен, на жаль, здебільшого залишився забутим.

Тим, хто займається макросоціальною роботою, варто звернути увагу на економічні теорії та пропозиції щодо змін, які були ним висловлені у часи Прогресивного руху.

Наприкінці 1800-х років засновники соціальної роботи в поселенських будинках вирушали до Англії, щоб навчатися та брати участь у діяльності європейських поселень. Вони прагнули перейняти найкращі практики поселенського руху й адаптувати їх для Сполучених Штатів.

Серед них були Стентон Койт, засновник «University Settlement» у Нью-Йорку, першого поселення в США; Джейн Аддамс і Еллен Гейтс Старр, засновниці «Hull House» в Чикаго; та Роберт Арчі Вудс, засновник «Andover

House» у Бостоні. Усі вони проводили час у «Toynbee Hall» та інших лондонських поселеннях [70, с. 78].

Ці діячі зробили значний внесок у професіоналізацію соціальної роботи. Зокрема, Роберт Арчі Вудс сприяв широкому використанню терміна «соціальна робота».

Роберт Арчі Вудс був педагогом і засновником американського поселенського руху. У 1890 році він провів шість місяців як резидент у Тойнбі-Холлі, де досліджував різні поселення цього району. У 1892 році Вудс заснував і став директором «Andover House» (у 1895 році перетворений на «South End Settlement»), першого поселенського будинку в Бостоні.

Після повернення з Англії Вудс написав книгу «English Social Movements» (1891), розділи якої охоплювали робітничий рух, соціалізм, соціальні поселення, університетські поселення, благодійність та філантропію. Особливий інтерес у цьому контексті викликає п’ятий розділ під назвою «The Social Work of the Church».

Термін «соціальна робота» згадується кілька разів до п’ятого розділу, включно з двома прикладами, що стосуються відомих поселенських будинків:

– Навчальна діяльність у Тойнбі-Холлі є такою ж важливою, як і загальносоціальна робота;

– Соціальна робота «Oxford House» була надзвичайно успішною в багатьох аспектах;

– Більша частина активності резидентів і асоційованих членів полягає у сприянні організованій соціальній роботі в районі [47, с. 112].

Ці випадки використання терміна є важливими, оскільки Вудс використовував його за чотирнадцять років до лекції Паттена 1905 року. Два інші елементи підкреслюють ключову роль Вудса у поширенні терміна «соціальна робота». Перший – це його публікація статті «Соціальна робота: нова професія» у Міжнародному журналі етики у 1905 році. Другий – його участь у створенні першої «Школи соціальних працівників», яка була заснована при Жіночому коледжі Сіммонса та Гарвардському університеті в Бостоні.

Вудс залишався директором поселенського будинку Саут-Енд до своєї смерті у 1925 році. Протягом цього часу він був дуже активним у поселенській громаді, проводив дослідження та написав ще дві книги про сусідні поселення в Бостоні. Однією з його визначних робіт була пропозиція розглядати соціальну роботу як професію.

Примітно, що ця стаття з'явилася того ж року, коли була заснована Бостонська школа соціальних працівників. Через дванадцять років Гарвард дистанціювався від проєкту, але Школа соціальної роботи Сіммонса залишилася однією з найстаріших шкіл соціальної роботи в країні та першою, яка використала термін «соціальна робота» у своїй назві [24, с. 32].

Вудс був центральною фігурою у створенні Бостонської школи соціальних працівників і входив до її адміністративної ради (Гарвардський університет, н.д.). У рамках своєї спроби заснувати професію та відповідні навчальні заклади він прочитав лекцію у 1905 році в Гарвардському етичному товаристві під назвою «Соціальна робота: нова професія», яка була опублікована в Міжнародному журналі етики.

Ще однією сферою, яка ще мала зробити перехід до соціальної роботи, була професійна організація, схвалена більшістю благодійних і філантропічних працівників на національній конференції з питань благодійності та виправних установ (НККК). Ця організація виникла з Американської асоціації соціальних наук (ASSA), яка спонсорувала та проводила ранні зустрічі керівників Державних рад із питань благодійності. Ці зустрічі, які тривали з 1874 по 1878 рік, привели до утворення Конференції благодійних організацій [30, с. 38].

У 1879 році ця конференція відокремилася від Асоціації й стала Національною конференцією благодійних організацій і виправних установ – назва, яка зберігалася протягом наступних 38 років. У перші роки зустрічі здебільшого зосереджувалися на питаннях, пов'язаних із Державними радами з питань благодійності, які почали створюватися в кількох штатах у 1860-х роках для нагляду за благодійними установами та дослідження їхньої діяльності.

Як зазначали Хагерті та інші, терміни «благодійність» і «філантропія», які, здається, були найпопулярнішими назвами до кінця 19 століття, почали вважатися занадто вузькими й обмеженими. Унаслідок цього, на початку 20 століття, ці терміни поступово замінювалися терміном «соціальна робота», який, як задокументовано в цій статті, уже використовувався в цій сфері, але не досяг повного домінування до другого десятиліття сторіччя.

Цікаво, що у своїй відомій критиці прагнення соціальної роботи до професійного статусу, представленого в НККК, Абрахам Флекснер провів розмежування між соціальною роботою та попередніми визначеннями. Він зазначив: «Соціальна робота з цієї точки зору є професією для тих, хто займається нею повний робочий день; це не професія для тих, хто лише частково й випадково бере участь у благодійній діяльності» [37, с. 147].

Таким чином, Флекснер розмежовує повний робочий день оплачуваної професії, визначеної як соціальна робота, та, імовірно, неповний робочий день і волонтерську діяльність, пов’язану з філантропією.

Школа філантропії – це передусім професійна навчальна школа, що спеціалізується на громадській та суспільній роботі. Слово «філантропія» слід розуміти в найширшому та найглибшому сенсі, охоплюючи будь-який вид соціальної роботи, незалежно від того, чи перебуває вона під егідою держави, чи приватних організацій.

Під соціальною роботою маються на увазі будь-які форми наполегливих і цілеспрямованих зусиль, спрямованих на покращення умов життя чи праці в суспільстві або на полегшення, зменшення чи запобігання стражданням, спричиненим слабкістю характеру чи зовнішнім тиском обставин. Усі такі зусилля можна розглядати як аспекти благодійності, освіти чи справедливості, а одні й ті самі дії можуть виглядати по різному залежно від точки зору.

Таким чином, у цьому формулюванні соціальна робота є більш специфічною діяльністю, яка передбачає свідомі зусилля, спрямовані на зміну індивідуальних і соціальних умов, тоді як філантропія та благодійність залишаються ширшими поняттями [61, с. 457].

Ранній лідер соціальної роботи, Едвард Т. Девайн, який працював директором Нью-Йоркської школи філантропії та викладачем її факультету, описав зміни в термінології на початку 20 століття. Коли на початку XX століття почали з'являтися нові ініціативи, такі як створення комітетів та асоціацій для покращення житлових умов, збільшення кількості ігрових майданчиків, запобігання туберкульозу та дитячій праці, акцент дедалі більше зміщувався з догляду за бідними, хворими та злочинцями на покращення загальних соціальних умов. Це викликало потребу в більш інклюзивному терміні, і «соціальна робота» стала результатом цього розвитку.

Важко сказати, коли й як виникла ця назва, але вже тоді спікери почали називати учасників Національної конференції «соціальними працівниками», а напрямки, які вони представляли, – «соціальною роботою». До 1905 року цей термін став загальновживаним, хоча назва конференції залишалася незмінною до 1916 року [64, с. 18].

Цей останній момент, описаний Девайном, – зміна назви Національної конференції з «Благодійності та корекції» на «Соціальна робота» – по суті, ратифікував зміну термінології, яка вже відбулася, а не ініціював її.

Ще в 1914 році пропозиція змінити назву конференції на «Американська федерація агентств соціального покращення» була представлена та передана Комітету з резолюцій. Ця назва, схоже, не отримала серйозного розгляду на той час, але її існування ілюструє ідеї учасників конференції щодо зміни назви.

Коли у 1916 році це питання було порушено знову, Брекетт разом із Гремом Тейлором з Чиказької організації, який очолював Школу громадянства та філантропії, взяли активну участь у цьому процесі. Тейлор очолив «Комітет із зміни назви». Було вирішено провести опитування серед членів після конференції 1916 року, на основі якого мала бути прийнята офіційна резолюція про зміну назви [58, с. 163].

У результаті початково було вирішено змінити назву з «Національної конференції благодійності та корекції» на «Національну конференцію соціальних працівників».

Після того як Національна конференція змінила свою назву, університети швидко наслідували її приклад, фактично завершивши період змагання за терміни й утвердивши «соціальну роботу» як офіційну назву галузі.

Хоча це лише приблизний показник змін у термінології, він чітко ілюструє значне поширення використання терміну «соціальна робота» в рамках основного майданчика для інтелектуального обміну в цій галузі на той час.

Значне зростання використання терміна «соціальна робота», спостерігається особливо у другому десятилітті XX століття. Це забезпечує певне емпіричне підтвердження тези про те, що термін «соціальна робота» не був усталеним як домінуючий для галузі до початку XX століття. Він досяг чіткої гегемонії в цій сфері лише після зміни назви Національної конференції в 1917 році та подальших змін у назвах освітніх програм.

Аналіз ранніх журналів із соціальної роботи за той самий період показує подібну тенденцію у використанні терміна «соціальна робота». Нью-Йоркське товариство благодійних організацій (NYCOS) вперше опублікувало журнал «Charities Review» у 1891 році. Згодом він об’єднався з кількома іншими виданнями у цій галузі, включаючи «Charities» (ще одне видання NYCOS) у 1901 році. У 1905 році відбулося ще значніше об'єднання з основним журналом поселенського руху «The Commons». Нове видання отримало назву «Charities and the Commons», яка згодом у 1909 році була змінена на «The Survey» – назва, під якою журнал публікувався до 1953 року, коли його випуск припинився [28, с. 41].

Усі цифрові файли цих журналів за період з 1891 по 1919 рік були проаналізовані за методологією, схожою на ту, що використовувалася для матеріалів конференцій NCCC. Цей процес дав надзвичайно схожі результати. Як показано в таблиці нижче, термін «соціальна робота» зустрічався дуже рідко в 1891–1899 роках, причому переважна більшість цих випадків припадає на останній рік десятиліття.

У першому десятилітті XX століття використання терміна значно зросло, а в другому десятилітті його частота різко збільшилася, перевищивши навіть те, що спостерігалося на Національній конференції.

Таким чином, наведений вище кількісний аналіз використання терміна «соціальна робота» в ранніх професійних журналах додатково підтверджує висновок, що соціальна робота досягла домінування як основний термін для позначення галузі у другому десятилітті XX століття [62, с. 215].

Професія соціального працівника має чітку етимологію своєї назви, яка вказує на її місію – займатися соціальною роботою. Поліпшення соціальних умов завжди було ключовою частиною діяльності благодійників, працівників поселень, а згодом і професійних соціальних працівників протягом майже двох століть.

Хоча важливість індивідуальної роботи є беззаперечною, стан суспільного середовища, у якому живе людина, має не менше значення. Засновники соціальної роботи розуміли це, однак сучасна соціальна робота, з її акцентом на індивідуальних випадках і клінічній практиці, іноді забуває про ці основи.

Історія розвитку соціальної роботи в громадах демонструє, як формувалася та еволюціонувала ця діяльність у відповідь на зміну соціальних умов, потреб населення та завдань, що стоять перед суспільством. Від перших ініціатив взаємодопомоги до сучасних комплексних програм соціальної підтримки громади перетворилися на важливих суб'єктів забезпечення соціального добробуту. Цей історичний досвід дозволяє краще зрозуміти роль соціальної роботи в громадах як інструменту вирішення соціальних проблем і зміцнення соціальної згуртованості.

1.2. Визначення основних понять дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «організація», «громада».

Для подальшого аналізу важливо чітко визначити ключові поняття дослідження. Поняття «соціальна робота», «соціальний працівник»,

«організація» та «громада» є базовими категоріями, що відображають специфіку діяльності у соціальній сфері. Їхнє уточнення дозволить не лише глибше зрозуміти сутність соціальної роботи в громадах, а й забезпечити методологічну чіткість і обґрунтованість проведеного дослідження.

Соціальна робота як професія виконується в межах організацій, де характер завдань, які виконують соціальні працівники, визначається специфікою діяльності цих організацій. Наприклад, соціальний працівник, залучений до роботи в громадському сімейному центрі, може зосереджуватися на індивідуальних та сімейних консультаціях, тоді як соціальний працівник у лікарні може спеціалізуватися на допомозі пацієнтам із конкретними захворюваннями та адаптації до незалежного життя. Знання та навички соціальних працівників також різняться залежно від середовища їхньої діяльності: працівник сімейного центру може володіти поглибленими знаннями в галузі терапевтичних методів, у той час як працівник лікарні – в області медичних аспектів захворювань. Унаслідок цього професійна ідентичність соціальних працівників може набувати різних форм. Деякі з них можуть ідентифікувати себе більше з організацією, ніж із професією загалом, що часто зумовлено специфікою їхньої роботи та її зв’язком із місією організації.

Соціальна робота має унікальну роль і внесок, який вона пропонує в діяльність організацій, що надають послуги людям. Ця професія базується на накопиченому обсязі знань, які дозволяють розуміти індивідів та спільноти в ширшому соціальному та політичному контексті. Соціальні працівники підтримують певні цінності та займають політичну позицію для їх захисту, застосовуючи свої знання та цінності через навички критичного мислення, дослідження, консультування та створення мереж. Завдяки цьому соціальні працівники привносять унікальну обізнаність і спроможність до організаційної практики, збагачуючи діяльність організацій своїм професійним підходом і глибоким розумінням соціальних процесів [40, с. 118].

Концептуалізація соціальної роботи як інтеграції знань, цінностей і навичок, отриманих через професійну освіту, соціалізацію та досвід, дозволяє

побачити, що ця професія виходить за межі конкретної роботи або організації. Основним завданням соціальних працівників стає подолання розриву між ідеалами соціальної роботи як професійної діяльності та реальністю її виконання в організаційному контексті.

Робоче середовище завжди накладає обмеження на потенціал соціальної роботи, адже жодна робота не може реалізувати всі цілі та прагнення професії. У цьому процесі можливість реалізувати широкі навички часто зводиться до виконання обмеженого набору функцій, тоді як впевненість у своїх знаннях може зменшуватися до їх використання виключно для виконання поточних завдань. Найбільший виклик постає у збереженні професійних цінностей: віра в ідеали соціальної роботи може поступитися прагматичним вимогам організації. У результаті соціальна робота ризикує втратити свою унікальність і мету, оскільки її роль дедалі частіше визначається зовнішніми політичними та економічними чинниками, такими як неоліберaлізм і менеджеризм [60, с. 187].

Соціальні працівники часто стикаються з напругою та невизначеністю, що виникають через розрив між їхніми знаннями, переконаннями та реальністю щоденної роботи. Вони можуть боятися, що їхні знання та цінності будуть зведені до мінімуму, необхідного лише для виконання службових обов’язків. Ця напруга стає особливо відчутною у контексті дебатів щодо доказової бази та передової практики.

Для багатьох соціальних працівників усвідомлення того, що їхня професійна ідентичність обмежується рамками організаційної ролі, може стати несподіваним і викликати внутрішній конфлікт. Під час соціальної освіти вони не тільки набували знань, навичок і цінностей, але й проходили соціалізацію в професії. Нездатність реалізувати весь потенціал своєї професійної ідентичності в організації, де вони працюють, стає викликом для багатьох і змушує їх замислитися, чи була їхня освіта достатньо підготовленою для адаптації до реалій організаційного життя [56].

Організації зазвичай визначають як соціальні одиниці, створені для досягнення конкретних цілей через раціональну та цілеспрямовану діяльність.

Вважається, що об’єднання людей у структури та процеси, розроблені спеціально для спільної роботи, значно ефективніші, ніж індивідуальна діяльність. Згідно з Етціоні, організації – це «соціальні одиниці, навмисно сконструйовані та реконструйовані для досягнення певних цілей». Такий підхід передбачає створення структур і технологій, які оптимально сприяють досягненню мети. Виникнення сучасних організацій у XIX і XX століттях часто асоціюється з ідеалами прогресу, розуму, звільнення та справедливості, що символізують прагнення до викорінення невігластва, примусу та бідності [26, с. 107].

Альтернативний підхід до модерністського та функціоналістичного визначення організацій базується на соціальних конструктивістських, критичних і постмодерністських ідеях. Він ставить акцент не на раціональності організацій, а на їхній ірраціональності або, принаймні, на частій суперечливості їхніх дій. Хоча організації формально створені як раціональні та цілеспрямовані структури, їх учасники нерідко поводяться всупереч очікуванням. Влада в організаціях реалізується через формування структур, технологій і мовних практик, які відповідають широкому спектру людських потреб, часто далеких від офіційних цілей організації.

Кейсі описує організації як «місця дій», де співіснують «заперечені та узгоджені раціональності». Чіа визначає їх як «вільно виникаючі набори правил, що спрямовують поведінку взаємодії специфічними способами». З цього підходу основний інтерес полягає не у визначенні організацій як завершених об’єктів, а в дослідженні процесів їхньої організації [5, с. 11].

Організації, в яких працюють соціальні працівники, все частіше називають «людинозорієнтованими», підкреслюючи їхню мету задовольняти людські потреби через надання послуг, а не створення матеріальних благ. «Hasenfeld» додає, що ці організації займаються моральною роботою, спрямованою на підтримку цінностей «бажаної» поведінки та «доброго» суспільства, отримуючи свою легітимність від ширшого інституційного середовища та механізмів

соціальної політики. Проте їх ефективність значною мірою залежить від повсякденних взаємодій між працівниками та користувачами послуг.

У межах таких організацій існують значні відмінності. Наприклад, за Пейном, польові організації, як-от відділи соціальних служб, зазвичай залучають фахівців, які працюють переважно індивідуально, взаємодіючи з людьми чи «випадками» у спільноті. Тут командна робота передбачає співпрацю між різними професіоналами чи організаціями, які обслуговують одного користувача послуг. У багатопрофесійних організаціях, таких як групи з питань психічного здоров'я, фахівці різних професій працюють разом в одній структурі, часто стикаючись із питаннями розподілу влади та конфліктами через особливості повсякденної роботи [63, с. 67].

Мережеві організації, натомість, покладаються на спільноту та неформальні мережі для надання послуг, наприклад, шляхом ведення справ чи управління доглядом. Інституційні організації, як-от лікарні чи житлові заклади, об'єднують працівників і користувачів послуг у тісному щоденному співіснуванні. Як організаційні форми, так і ключові гравці в цих організаціях мають свої особливості, що впливає на способи надання послуг та взаємодії з громадою.

В організаціях, які займаються обслуговуванням людей, працює багато різних фахівців, що виконують різні ролі. «Sveiby» визначає чотири основні категорії працівників: професіонал, менеджер, допоміжний персонал і лідер. Ця класифікація ґрунтується на розумінні владних відносин в організаціях, які залучають висококваліфікованих працівників і залежать від обміну інформацією та знаннями. У соціальній роботі ці архетипні ролі присутні не лише на практиці, а й формують уявлення про організаційну культуру [61, с. 418].

До цього переліку можна додати ще двох важливих гравців: волонтерів та клієнтів, або користувачів послуг. Незважаючи на те, що вони зазвичай не є оплачуваними працівниками, їхня участь у діяльності організації є значущою. Волонтери часто отримують навички та досвід, а клієнти – доступ до послуг. Таким чином, ці групи доповнюють екосистему організацій соціальної роботи.

Ще одна важлива категорія в літературі з соціальної роботи – це працівники, які працюють «в полі». Ці фахівці мають найбільший контакт із користувачами послуг, тому їхні громадські компетенції є надзвичайно важливими. Однак робота «в полі» може бути виснажливою, і без належного нагляду та підтримки існує високий ризик емоційного вигорання або оборонної поведінки. Важливо звертати увагу на ці ризики та забезпечувати підтримку, щоб гарантувати ефективність і добробут працівників.

Громади є невід'ємною частиною життя суспільства. Вони формують ідентичність, підтримують зростання та стимулюють зміни у світі. Спроба класифікувати різні типи спільнот схожа на сортування мішка з різнокольоровими кульками – процес складний, недосконалий, і деякі кульки неминуче залишаться поза класифікацією. Зрештою, спільноти – це складні гобелени, зіткані зі спільних інтересів, досвіду, місць і цілей.

Однак розуміння різновидів спільнот допомагає ефективніше їх будувати, розвивати та взаємодіяти з ними як із життєво важливими соціальними структурами. У досліджені ми розглянемо п’ять основних типів спільнот на основі їхньої головної мети.

- спільноти за інтересами;
- співтовариства практиків;
- спільноти місця;
- спільноти дій;
- спільноти обставин [69, с. 547].

Заглибимося в мету, характеристики, переваги та проблеми кожного типу. Крім того, обговоримо, як спільноти розвиваються та накладаються.

Спільноти за інтересами об’єднують людей із спільними захопленнями, хобі чи ентузіазмом, сприяючи співпраці для обміну знаннями, досвіду та створення відчуття належності. Як приклад, можна навести глобальну мережу спостерігачів за птахами, які обмінюються історіями, списками видів і фотографіями на форумах або зустрічах, а також інтернет-спільноту шанувальників відеоігор, де гравці діляться стратегіями, фан-артом і

обговорюють сюжет гри. Ці спільноти забезпечують відчуття причетності та ідентичності, пропонують можливості для навчання, самовираження та спілкування, а також об’єднують людей за межами географічних кордонів. Водночас вони стикаються з викликами, такими як ризик створення «ехокамер» або протистояння груп, а також труднощі зі збереженням активності та адаптації, коли інтереси змінюються.

Практичні спільноти об’єднують людей зі спільною професією, ремеслом чи дисципліною, сприяючи спільному навчанню, вирішенню проблем і впровадженню інновацій, що допомагає розвивати професійні навички та ідентичність. Наприклад, національна мережа вчителів природничих наук дає змогу ділитися планами уроків, стратегіями управління класом і досвідом, а місцева група власників малого бізнесу допомагає обмінюватися викликами, рішеннями та підтримувати професійне зростання. Такі спільноти прискорюють навчання, забезпечують доступ до досвіду, натхнення та кар’єрних можливостей, а також сприяють співпраці та спільним інноваціям. Водночас вони стикаються з викликами, такими як динаміка влади чи конкуренція, які можуть заважати відкритому обміну знаннями, а також необхідністю підтримувати залученість і актуальність у міру змін у галузі [23].

Спільноти місця об’єднують людей, які проживають у спільному географічному просторі – районі, місті чи регіоні, формуючи через взаємодію, співпрацю та спільний досвід почуття приналежності, гордості за місце проживання та відповідальності за його розвиток. Наприклад, у сільському містечку сусіди разом працюють під час збору врожаю, дотримуються місцевих традицій і відстоюють потреби своєї громади, тоді як міська асоціація сусідів організовує громадські заходи, створює спільні простори, такі як громадські сади, і впроваджує програми спостереження за порядком.

Ці спільноти забезпечують соціальну підтримку, сприяють формуванню ідентичності, дають змогу спільно вирішувати місцеві проблеми, покращують безпеку та стійкість завдяки міцним соціальним зв’язкам. Однак вони можуть стикатися з проблемами, такими як конфлікти через конкуруючі інтереси чи

розбіжності в поглядах, нерівність у розподілі влади, що створює бар'єри для досягнення консенсусу, а також фрагментація громади, яка ускладнює формування спільних цілей та розробку єдиного бачення розвитку.

Спільноти дій об'єднують людей задля досягнення змін у певній сфері, де спільна мета спонукає їх до колективних зусиль, що дозволяє досягти більшого впливу, ніж індивідуальні дії. Наприклад, політичні кампанії залучають волонтерів до організації масових заходів, таких як агітація, телефонні кампанії та реєстрація виборців, тоді як глобальні активістські мережі спрямовують зусилля на боротьбу зі змінами клімату через онлайн-петиції, місцеві ініціативи та масштабні акції протесту.

Такі спільноти забезпечують можливість колективного вирішення важливих питань, сприяють соціальним змінам завдяки спільному впливу та доступу до ресурсів, а також надихають учасників, стимулюючи їх активність і згуртованість. Водночас вони стикаються з викликами, такими як труднощі у підтриманні тривалого імпульсу, злагодженості у стратегіях, конфлікти у поглядах і тактиці, а також емоційне вигорання та розчарування через складність досягнення довготривалих результатів [30, с. 33].

Спільноти обставин об'єднують людей, які стикаються зі спільними життєвими викликами чи труднощами, і формуються навколо потреби у взаємній підтримці, обміні ресурсами та розумінні. Наприклад, групи підтримки молодих батьків дозволяють учасникам ділитися досвідом виховання дітей, обговорювати виклики та радощі батьківства, а онлайн-спільноти для людей із хронічними захворюваннями стають платформою для обміну інформацією про лікування, методи подолання та емоційну підтримку.

Такі спільноти забезпечують важливу емоційну підтримку в складних життєвих ситуаціях, дозволяють обмінюватися практичними порадами та ресурсами, створюють відчуття причетності та зменшують ізоляцію. Водночас вони стикаються з викликами, такими як ризик закріплення обмежувальних ідентичностей, пов'язаних із обставинами, складність виходу зі спільноти, якщо

ситуація змінюється, або концентрація на негативних аспектах, що може обмежувати позитивний розвиток учасників.

Громади, у своїй різноманітності та багатогранності, є основою, що підтримує суспільство. Це середовище, де люди об'єднуються спільними інтересами, професійними прагненнями, географічною близькістю, спільними цілями чи схожими життєвими обставинами. Громади формують нашу ідентичність, забезпечують відчуття приналежності, стають простором для навчання, розвитку, взаємопідтримки та ініціативних змін [41, с. 12].

Класифікація спільнот базується на розумінні рушійних сил, які об'єднують людей. Вона не прагне створювати жорсткі та виключні рамки, а навпаки, слугує інструментом для глибшого аналізу соціальних процесів. Визнаючи різноманітність мотивів, які стимулюють участь у спільнотах, ми можемо ефективніше підтримувати їхній розвиток та адаптацію до сучасних викликів.

Спільноти є такими ж унікальними та багатошаровими, як і люди, які їх утворюють. Аналіз їхніх цілей через класифікацію дозволяє нам краще зрозуміти соціальні структури, які об'єднують людей, а також сприяти взаємодії та розвитку цих структур. Таким чином, громади залишаються міцною опорою, яка забезпечує стабільність, інтеграцію та зростання суспільства.

1.3. Принципи та методи дослідження організації соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану

Дослідження соціальної роботи в громаді під час воєнного стану має на меті аналізувати та оцінювати ефективність та вплив соціальних послуг на населення під час війни.

До базових загальнонаукових методів дослідження соціальних послуг в громаді під час воєнного стану включають наступні:

По-перше, порівняльний аналіз – порівняння соціальних послуг під час воєнного стану в різних країнах або регіонах, аналіз кращих практик та

інновацій, що можуть бути використані для поліпшення послуг у власному контексті. Він є необхідним для того, щоб визначити зміни у наданні соціальних послуг під час війни.

По-друге, синтез як об’єднання різних джерел даних, таких як статистика, інтерв'ю та аналіз документів, щоб отримати повне розуміння систем надання соціальних послуг в умовах воєнного стану та виявити моделі та взаємозв'язки між різними факторами. Ці два методи доповнюють один одного та допомагають створити цілісну картину предмету дослідження.

По-третє, індукція. Досліджено конкретні випадки надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, проаналізовано їх особливості, труднощі та успіхи та узагальнено на основі цих випадків для визначення загальних тенденцій.

По-четверте, дедукція: розроблення теоретичних моделей або гіпотез про фактори, що впливають на надання соціальних послуг під час воєнного стану на основі існуючих теорій і концепцій. Використовуючи ці два методи, ми можемо простежити за змінами, які відбулись у сфері соціального обслуговування в громаді під час війни [53, с. 41].

Крім того, нам потрібні методи, які дозволять деталізувати розуміння предмету дослідження. Сюди варто віднести структурно-функціональний аналіз як вивчення структури соціальних послуг під час воєнного стану, визначення функцій різних компонентів системи та аналіз їх взаємозв'язків для розуміння того, як система працює та як її можна поліпшити. Соціальне обслуговування – це система, яка має свій набір функцій. Ці функції змінюються, тож потребують постійного уточнення.

Також ми використовували аналіз статистичних даних – використання статистичних методів для аналізу та інтерпретації числових даних, таких як витрати на соціальні послуги, кількість отримувачів, ефективність програм тощо, для висновків щодо стану та потреб в системі надання соціальних послуг [16, с. 209]. Статистика відкрила нам кількісні зміни у обсягах отримувачів соціальних послуг та дала змогу зрозуміти базові тенденції.

Водночас, нам було важливо розуміти те, які методи соціальної роботи конкретно використовуються в громаді:

– Збір і аналіз даних: збирання статистичних даних про кількість отримувачів соціальних послуг, їх потреби в умовах воєнного стану, аналіз результатів анкетування отримувачів, щоб визначити їхню задоволеність наданою допомогою;

– Оцінка потреб та пріоритетів: визначати вразливі групи населення, такі як внутрішньо переміщені особи та ветерани, і проводити дослідження їхніх потреб і пріоритетів шляхом інтерв'ю, спостережень та аналізу документів;

– Оцінка якості та доступності: аналіз структури соціальних послуг та оцінка доступності послуг для всіх потребуючих осіб;

– Вивчення ефективності та результативності: виявлення показників ефективності надання соціальних послуг: зменшення бездомності, покращення психічного здоров'я жертв, забезпечення освіти та оздоровлення дітей, а також запровадження оцінки ефективності на основі порівняння даних [17, с. 150].

Подібний інтерактивний підхід до методології соціального обслуговування не втратив своєї актуальності, так як окрім потужної державної підтримки все ж потрібна дієва адресна соціальна допомога. Тобто, дослідження методології соціального обслуговування в громаді також для нас мало своє значення.

Усі перераховані вище методи дослідження є важливими для вивчення та вдосконалення надання соціальних послуг в громаді в умовах воєнного стану. Комбінація цих методів дозволяє провести всебічний аналіз, щоб отримати повну картину соціальних послуг та їх впливу на населення. Збір і аналіз даних, оцінка потреб, оцінка якості та доступності, аналіз статистичних даних, порівняльний аналіз, залучення зацікавлених сторін та інші методи можуть бути використані для виявлення проблем, визначення потреб і оцінки ефективності.

У підсумку, застосування цих методів дослідження є важливим кроком у розумінні, оцінці та поліпшенні соціальної роботи в громаді під час воєнного стану. Ці методи допомагають налагоджувати систему надання послуг, виявляти проблеми та робити рішення, що забезпечують належне задоволення потреб

населення під час складних умов воєнного стану. На підставі дослідження тем, пов'язаних з соціальною роботою в громаді під час воєнного стану, можна зробити наступний висновок: становлення та розвиток соціальної роботи в громаді під час воєнного стану відображає необхідність відповідати на потреби та виклики, які виникають під час воєн [1, с. 31].

Історичний контекст показує, що соціальна робота в громаді є невід'ємною складовою управління соціальними наслідками війни, зокрема переміщення населення, потребами у психологічній підтримці, освіті, медичній допомозі та інших аспектах життя. Уточнення основних понять дослідження допомагає встановити загальні аспекти та особливості у контексті соціальної роботи під час воєнного стану. Ці поняття визначають роль соціальної роботи, вимоги до втручання та захисту прав та потреб учасників конфлікту та врахування соціальної справедливості у процесі надання соціальних послуг.

Розглянувши різні методи соціальної роботи в громаді, слід зазначити, що на свідомість і поведінку людей впливає багато взаємопов’язаних факторів, тому методи соціальної роботи слід застосовувати у комплексі. Тим більше, що вони органічно пов’язані й ефективні лише за одночасного застосування, а не ізольовано. Це підтверджує необхідність комплексного підходу як принципу використання методів соціальної роботи. Наявні між ними відмінності важко вловлювані. Найсуттєвішим є те, що принципи соціальної роботи постійні і мають обов’язковий характер [4, с. 232]. Методи її більш рухливі, можуть варіювати залежно від зміни соціальних умов при одних і тих самих принципах. І принципи, і методи соціальної роботи в громаді слід розглядати в тісному зв’язку з її цілями та завданнями. Мета зумовлює сукупність способів її досягнення, принципи дають змогу з багатьох методів обрати найефективніші в умовах війни.

Методи дослідження соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану дозволяють розглянути та вдосконалити системи надання соціальних послуг. Дослідження цього питання допоможе виявити проблеми, визначити потреби та оцінити дієвість та ефективність роботи соціальних служб в громаді під час

воєнного стану. Загалом, вивчення історії вивчення громадських робіт під час війни, роз'яснення концепцій і застосування принципів та методологій дозволяють зрозуміти та вдосконалити заклади служби в громаді для задоволення потреб і забезпечення соціальної справедливості у військовому контексті [63, с. 87].

Таким чином, у ході теоретичного аспекту дослідження ми дійшли висновку, що громада виступає активним суб’єктом здійснення соціальної роботи, що в сучасних умовах має вирішальне значення для соціального розвитку та підтримки вразливих верств населення. Вона є не лише простором, у якому реалізуються соціальні програми, але й джерелом ініціатив, спрямованих на згуртування людей і вирішення спільних проблем. Аналіз закордонного досвіду організації соціальної роботи в громадах демонструє важливість інтегрованих підходів до вирішення соціальних проблем переміщених осіб. Переміщені громади, які постають через військові конфлікти, природні катаклізми або соціальні кризи, створюють значні виклики для приймаючих територій, водночас виявляючи потребу у формуванні ефективних стратегій соціальної роботи.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Громади як суб'єкти здійснення соціальної роботи

Громади є продуктом свого минулого: поточна діяльність з розвитку відбувається на історичному тлі. Історичні чинники можуть перешкоджати або сприяти реалізації громадських проектів; беззаперечним є те, що вони матимуть певний вплив на успіх цих проектів.

Серед історичних факторів, які відіграють ключову роль у згуртованості громади та управлінні ресурсами, є:

- історія населення та розселення;
- конфліктна історія [58, с. 147].

Історія населення відображає родове походження громади. У деяких випадках усі члени громади можуть походити від одного пращура чи родини. Це може бути важливим фактором поточної соціальної згуртованості. В інших випадках сім'ї могли розділитися або нові сім'ї могли приєднатися до спільноти. Якщо так, то важливо спробувати зрозуміти, на якій основі нові члени були прийняті до спільноти.

Послідовне прибуття сімей, ліній і кланів може призвести до відмінностей між засновниками та першими поселенцями, з одного боку, та пізніше прибулими або навіть «чужими» родинами, з іншого. Крім того, деякі родини-засновники можуть бути підкорені пізнішими, більш численними та могутнішими прибульцями. Яким би не був їхній відносний статус, ці дві групи часто дивляться на суспільні проблеми зовсім по-різному. Їх моделі використання ресурсів часто відображають спроби подолати уявну несправедливість в їх історичному розподілі. Новачки можуть спробувати використати громаду, щоб отримати доступ до ресурсів, в яких їм було б відмовлено. Сім'ї-засновники можуть спробувати використати ресурси громади,

щоб зберегти своє традиційне панування. Це приклади історично заснованих стимулів, що впливають на певну поведінку, яка може вплинути на реалізацію діяльності [62, с. 144].

Досвід громади у вирішенні конфліктів і підходи до їх врегулювання в минулому відіграють важливу роль у формуванні рівня соціальної згуртованості та готовності до спільного управління ресурсами. Навіть якщо давні суперечки щодо земельних володінь, насильницьких протистоянь чи сімейних конфліктів здаються вирішеними, вони можуть залишати емоційний слід і створювати напругу у стосунках між членами громади. Такі історичні конфлікти суттєво впливають на рівень довіри, що важливо для ефективної соціальної роботи та успішного делегування повноважень окремим особам чи підгрупам. Претензії, які накопичувалися протягом десятиліть чи навіть століть, можуть стати суттєвою перепоною для колективних дій та ускладнити досягнення консенсусу.

Соціальна структура громади також значною мірою впливає на її згуртованість і на те, які інтереси різні групи прагнуть захищати у процесі управління ресурсами. Серед найбільш важливих аспектів, що визначають соціальну динаміку громади, варто відзначити:

– етнічну та мовну приналежність, що визначає рівень культурної інтеграції;

– особливості структури сімей, які впливають на розподіл обов’язків і ролей у громаді;

– соціальні поділи, включно з кастовими і статусними;

– гендерні відносини, які формують підходи до участі в управлінні та прийнятті рішень [54, с. 151].

Етнічна приналежність у громадах може як сприяти їхній згуртованості, так і створювати напруження. Зокрема, різниця в засобах до існування серед етнічних груп може поглиблювати розбіжності. Наприклад, одна група може займатися скотарством, інша – землеробством або рибальством, що формує різні інтереси та способи життя. Релігія й мова також можуть виступати факторами роз’єднання, особливо якщо члени громади мають тісніші зв’язки з зовнішніми

групами чи організаціями, ніж зі своєю громадою. Наприклад, прихильники певної релігійної секти можуть більше підпорядковуватися вказівкам релігійного лідера, ніж рішенням громади, а представники окремих етнічних груп – ототожнювати себе з людьми тієї ж національності за межами спільноти.

Ці виклики стають ще більш складними, якщо всередині самої громади утворюються фракції, які поділяються за релігійними, кастовими чи етнічними ознаками [26, с. 59]. Такі підрозділи можуть мати різні інтереси та потреби, що ускладнює колективні дії. Навіть за відсутності міцних зовнішніх зв'язків ці внутрішні розбіжності можуть суттєво впливати на управління ресурсами та організацію соціальної роботи.

Сімейні структури також відіграють важливу роль у формуванні соціальної єдності громади. Змішані шлюби можуть сприяти створенню ширших соціальних мереж і відчуття спільної ідентичності, але це можливо лише за відсутності культурних, етнічних чи соціальних бар'єрів. Фактори, такі як каста, етнічна приналежність, культурні табу чи історичні конфлікти між сім'ями, можуть обмежувати формування таких шлюбів і, відповідно, гальмувати процес соціальної інтеграції.

Гендерні аспекти відіграють важливу роль у спроможності громад організовувати ефективні дії, особливо у вирішенні складних питань управління ресурсами. Залучення як чоловіків, так і жінок до прийняття рішень є критично важливим, адже обидві групи зазвичай активно беруть участь у зборі, обробці та використанні ресурсів. Якщо одна з груп, переважно жінки, відчуває, що її інтереси не враховані при встановленні правил доступу або використання ресурсів, це може призвести до пасивного спротиву, порушення встановлених правил чи небажання їх підтримувати. Водночас залучення обох статей до процесів прийняття рішень сприяє підвищенню відповідальності за виконання узгоджених правил і зміцнює ефективність управлінських планів громади [49].

Економічні фактори також істотно впливають на те, чи мають члени громади спільні інтереси щодо управління ресурсами. Основними аспектами, які визначають ці відносини, є:

– відмінності або спільні риси у стратегіях засобів існування, наприклад, різні способи заробітку чи використання природних ресурсів;

– рівень економічного розшарування, який може створювати додаткові бар'єри для об'єднання громади у спільних зусиллях [41, с. 10].

Уявлення членів громади про ресурси та їхнє ставлення до них суттєво залежать від ролі цих ресурсів у стратегіях їхнього існування. Для одних певні ресурси є основою виживання. Наприклад, люди, які займаються виготовленням ліків, чаю з рослин або виробництвом деревного вугілля, майже повністю залежать від цих ресурсів. Інші можуть використовувати деревину як допоміжний ресурс для годівлі худоби, створення огорож або як паливо. Водночас деякі члени громади, наприклад власники магазинів, мають незначну потребу у безпосередньому використанні деревних ресурсів.

Різні економічні інтереси породжують різні стимули щодо захисту, інвестування чи експлуатації ресурсів. Наприклад, аграрій може бути зацікавлений у збереженні дерев на своїх полях, оскільки це сприяє підвищенню врожайності. Натомість пастух, який використовує дерева як корм для худоби, не переймається станом ґрунту під деревами, оскільки його інтереси орієнтовані на короткострокову вигоду. Обидві стратегії спрямовані на забезпечення економічного добробуту їхніх сімей, але вони мають різний вплив на стале використання природних ресурсів [33].

Рівень економічного добробуту суттєво впливає на інтерес людей до ресурсної бази громади. Дослідження свідчать, що бідніші верстви населення значно більше залежать від ресурсів для задоволення базових потреб, ніж заможніші. Наприклад, люди з нижчим рівнем доходів часто не мають змоги придбати газ для приготування їжі або сучасні ліки, тому змушені використовувати інші ресурси як паливо та природні засоби для лікування. Така залежність формує їхнє бачення правил доступу до ресурсів і підходів до їхнього використання. Якщо ці інтереси не враховуються в планах управління громадою, це може спричинити небажання дотримуватися встановлених правил та навіть протидію їх реалізації.

Сприйняття членами громади свого місця в ній також є важливим чинником успішного управління ресурсами. Люди, які планують залишатися в громаді або мають довгострокові інтереси, готові інвестувати у сталий розвиток, зокрема в управління різноманітними ресурсами. Натомість ті, хто планує виїхати чи вважає, що їхні діти залишать громаду, можуть мати інші пріоритети [14, с. 24]. У таких випадках можливе навіть руйнівне використання ресурсів, спрямоване на отримання короткострокового прибутку, наприклад, для фінансування свого переїзду.

Культурні чинники суттєво впливають на ставлення громади до ресурсів, а також на стимули, що формують їхнє використання та збереження. Наприклад, релігійні переконання можуть стати важливим інструментом регулювання поведінки. У деяких громадах вірять, що священні предмети, такі як фетиш, Коран чи інші священні книги, здатні карати тих, хто порушує правила використання дерев або здійснює діяльність у лісах. Ці переконання можуть зменшувати необхідність постійного контролю за дотриманням правил, хоча вони можуть не діяти на тих, хто не поділяє цих вірувань, і вимагати додаткових механізмів управління.

Культурні уявлення також визначають підхід громади до власності на ресурси. У деяких культурах вони розглядаються не як приватна власність, а як спадщина, що тимчасово перебуває в управлінні нинішнього покоління від імені предків і майбутніх поколінь. Це створює стимули для сталого управління ресурсами, відмінні від тих, що притаманні культурам, де ресурси вважаються приватною власністю, а власник має повне право розпоряджатися ними за власним бажанням.

Різноманітність культурних, релігійних та соціальних уявлень формує різні стимули для колективної роботи та дотримання правил у громаді. Вона впливає на те, чи спрямовуватимуть члени громади свої зусилля на отримання негайної особистої вигоди від ресурсів або будуть орієнтуватися на довгострокове управління для спільного блага громади та майбутніх поколінь.

Розуміння цих особливостей є важливим для організації ефективної соціальної роботи в громадах, орієнтованої на стале використання ресурсів.

Аналіз стимулів, що впливають на громаду, є складним завданням через її багатовимірність та динамічність [31, с. 16]. Більшість важливих аспектів, таких як критерії вибору лідерів або характер гендерних відносин, залишаються прихованими і потребують ретельного соціального дослідження. Для громадських діячів, чия підготовка зазвичай має технічний характер, важливо залучити спеціалістів із соціальних наук для вивчення цих аспектів у межах громади.

Попередній досвід громади в реалізації колективних ініціатив є значущим показником її готовності до спільного управління ресурсами. Якщо громада раніше успішно вирішувала спільні завдання, такі як будівництво школи, підтримка доріг, іригаційних систем або реалізація програм вакцинації, це свідчить про наявність стимулів для участі в нових ініціативах. Навіть організація релігійних чи культурних заходів, які об’єднують усі групи в громаді, є позитивним фактором, що вказує на її соціальну згуртованість.

У той же час, у громадах, де чинники роз’єднання домінують над факторами згуртованості, успіх колективних дій малоймовірний. У таких випадках можна розглянути альтернативні підходи, наприклад, організацію проєкту на рівні району чи через професійні асоціації (наприклад, скотарів). Якщо громада виявляється неспроможною до колективної роботи, варто обрати іншу громаду для впровадження масштабних ініціатив. Це дозволить уникнути витрат на проєкти, які майже напевно зазнають невдачі.

Однак навіть у громадах із низьким рівнем соціальної згуртованості можна реалізовувати індивідуальні ініціативи, що не потребують колективної взаємодії [35, с. 72]. Такий підхід дозволяє зберегти можливість поступового розвитку громади, зокрема її соціального капіталу, що може стати основою для майбутніх спільних дій.

Розглянутий матеріал демонструє, що соціальна динаміка громад, включно з їхньою структурою, попереднім досвідом колективних дій, економічними та

культурними особливостями, безпосередньо впливає на їхню здатність організовувати спільні ініціативи та ефективно управляти ресурсами. Ці фактори є актуальними для аналізу громад як суб'єктів здійснення соціальної роботи в Україні, де громади відіграють ключову роль у вирішенні соціальних проблем.

Український контекст характеризується високою роллю територіальних громад у соціальному розвитку, особливо після впровадження реформи децентралізації. Громади отримали значні повноваження та ресурси для організації соціальних послуг, що вимагає врахування їхньої внутрішньої згуртованості, готовності до колективних дій та здатності залучати всі групи населення до вирішення спільних завдань.

Аналіз стимулів, що впливають на соціальні процеси в громадах, дозволяє глибше зрозуміти, як вони можуть ефективно виконувати функції суб'єктів соціальної роботи. Це включає оцінку їхніх ресурсів, рівня довіри, досвіду попередніх ініціатив та здатності до організації сталих соціальних програм. На прикладі громад України можна дослідити, як історичні, культурні, економічні та соціальні чинники впливають на їхній потенціал у вирішенні завдань соціальної роботи, зокрема в умовах сучасних викликів, таких як воєнний стан, внутрішньо переміщені особи та інші кризові явища [29, с. 24].

В умовах військового конфлікту Україна стикається з численними викликами, що впливають на всі аспекти життя, включаючи соціальну сферу. У цьому контексті ключова роль відводиться територіальним громадам, які стають не лише адміністративними одиницями, але й активними суб'єктами здійснення соціальної роботи. Формування та зміцнення громад забезпечує не лише економічну стійкість, але й створює основу для вирішення соціальних проблем, сприяючи утвердженню незалежності та свободи країни.

Територіальні громади активно беруть участь у формуванні політик, що впливають на соціально-економічний розвиток, і саме їхні дії забезпечують сталу основу для інтеграції соціальної роботи в загальнодержавну стратегію. Завдяки децентралізації громади отримали можливість реалізовувати ініціативи,

спрямовані на підтримку найвразливіших верств населення, особливо в умовах кризових ситуацій.

Економічний опір громад стає важливим фактором їхньої спроможності виконувати функції суб'єктів соціальної роботи. Він включає здатність адаптуватися до зовнішніх викликів, зберігати стійкість і швидко відновлюватися після криз [11, с. 117]. У соціальному контексті це означає створення ефективних механізмів підтримки населення, таких як соціальні послуги, програми допомоги внутрішньо переміщеним особам або ініціативи, спрямовані на реінтеграцію ветеранів.

Основні компоненти економічного опору громад – адаптивність, стійкість і здатність до швидкого відновлення – безпосередньо впливають на їхню здатність організовувати та забезпечувати ефективність соціальної роботи. Це дозволяє громадам не лише зберігати стабільність у кризових умовах, але й активно підтримувати соціальну інтеграцію та розвиток, що є критично важливим для зміцнення українського суспільства в сучасних умовах.

Диверсифікація економіки територіальних громад є не лише інструментом економічної стабільності, а й важливим підґрунтям для ефективного виконання соціальних функцій громади як суб'єкта соціальної роботи. Розширення галузевої структури та зменшення залежності від обмеженого набору економічних секторів дозволяє громадам не лише скоротити економічні ризики, а й створити додаткові ресурси для розвитку соціальних програм та ініціатив [44]. Завдяки диверсифікації громади здатні ефективніше реагувати на кризи та забезпечувати соціальний захист для найвразливіших верств населення.

Розвиток конкурентоспроможності також сприяє зміцненню можливості громад забезпечувати соціальну підтримку. Інноваційні підходи до виробництва, підвищення якості послуг, а також розширення доступу до нових ринків створюють умови для стабільного доходу, що може бути спрямований на соціальні потреби громади, такі як забезпечення доступу до освіти, медицини та підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Гнучкість та адаптивність, як компоненти економічного опору, є важливими не лише для економічної стійкості, а й для здатності громад реагувати на динамічні соціальні виклики. Здатність швидко змінювати стратегії, перемикатися між видами діяльності та знаходити нові рішення є запорукою ефективного управління соціальною роботою, особливо в умовах нестабільності чи кризи.

Резервування та управління ризиками, такі як створення резервних фондів і використання страхових механізмів, є ключовими для забезпечення стійкості громад у довгостроковій перспективі. Ці інструменти дозволяють не лише приймати обґрунтовані управлінські рішення, але й підтримувати соціальні програми навіть за умов економічної невизначеності. Таким чином, економічна стійкість територіальних громад стає основою їхньої здатності ефективно виконувати функції суб'єктів соціальної роботи [7].

Розвиток людського капіталу є основоположним чинником у зміцненні ролі територіальних громад як суб'єктів соціальної роботи. Інвестиції в освіту, професійне навчання та вдосконалення навичок місцевого населення підвищують не лише продуктивність праці та інноваційний потенціал громади, але й сприяють соціальній згуртованості та адаптивності. Завдяки цьому громади стають більш спроможними забезпечувати якісні соціальні послуги та реагувати на потреби різних груп населення, особливо в умовах криз.

Інвестиції в інфраструктуру, зокрема транспорт, енергетику, зв'язок та соціальні об'єкти, створюють умови для реалізації соціальних ініціатив у громадах. Розвинена інфраструктура полегшує доступ населення до соціальних послуг, сприяє залученню бізнесу та покращує якість життя мешканців. У контексті соціальної роботи це дозволяє громадам забезпечувати ефективну підтримку вразливих груп, таких як внутрішньо переміщені особи, ветерани або сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Економічний опір, що базується на розвитку людського капіталу та інфраструктури, є ключовим елементом для забезпечення сталості громад у складних умовах, таких як військовий конфлікт [58, с. 228]. Ця стійкість дозволяє

громадам не лише зберігати свою функціональність, а й активно брати участь у соціальному відновленні та підтримці населення. У таких обставинах територіальні громади стають не лише адміністративними одиницями, але й провідниками соціальної політики, здатними виконувати стратегічні завдання щодо соціальної роботи, навіть у виняткових умовах.

Зміцнення економічної незалежності територіальних громад базується на впровадженні низки стратегій, які охоплюють побудову партнерських відносин, розвиток інновацій та технологій, а також реалізацію інноваційних проектів. Партнерські відносини з іншими громадами, регіонами чи країнами дозволяють громадам укладати угоди про співпрацю, обмінюватися знаннями та досвідом, а також реалізовувати спільні проекти та ініціативи. Водночас розвиток інновацій і технологій включає створення інноваційних кластерів, підтримку стартапів, організацію технологічних конференцій і заходів, що сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності громад.

Значну роль відіграють пілотні проекти та програми, такі як стартап-інкубатори, промислові парки, цифрові ініціативи, зелені програми та фінансові інструменти на кшталт мікрокредитування чи інвестиційних фондів для підтримки інновацій [19, с. 79]. Усе це сприяє сталому розвитку громад, зміцнює їхню економічну самостійність і створює умови для процвітання. Територіальні громади стають ключовим рушієм розвитку економіки України, забезпечуючи сприятливе середовище для бізнесу, інфраструктурного зростання та залучення інвестицій, що є фундаментом повоєнної економічної незалежності країни.

Умови воєнного стану створюють як виклики, так і можливості для територіальних громад, які набувають особливої ролі як суб’єкти соціальної роботи. Одним із ключових напрямів є забезпечення безпеки та захисту населення. Це передбачає мобілізацію ресурсів громади для створення ефективної системи цивільного захисту, надання допомоги постраждалим і відновлення пошкодженої інфраструктури [65, с. 140]. Такі дії не лише зміцнюють безпеку, а й демонструють здатність громади реагувати на надзвичайні ситуації, підтримуючи своїх мешканців.

Економічна стійкість є ще одним важливим аспектом діяльності територіальних громад під час воєнного стану. Незважаючи на негативний вплив на економіку, громади мають можливість активізувати внутрішні ресурси, підтримувати розвиток малого та середнього бізнесу, впроваджувати інноваційні проєкти й залучати інвестиції. Ці ініціативи не лише допомагають громадам протистояти економічним викликам, але й створюють додаткові можливості для фінансування соціальних програм і підтримки вразливих верств населення.

Гуманітарна допомога та соціальна підтримка також набувають критичного значення в умовах війни. Територіальні громади активно долучаються до організації допомоги постраждалим, підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та інших вразливих категорій населення. Співпраця з гуманітарними організаціями дозволяє координувати зусилля, спрямовані на подолання соціальних проблем, таких як брак житла, доступу до медичних послуг та інших базових потреб [55, с. 201].

В умовах воєнного стану територіальні громади стають центром кризового управління та відновлення, виконуючи важливі функції у забезпеченні безпеки та соціальної підтримки населення. Розробка і реалізація планів дій у надзвичайних ситуаціях, координація роботи правоохоронних органів, рятувальних служб, а також державних і недержавних структур дозволяють громадам швидко реагувати на кризові виклики та сприяти поверненню до стабільного життя. Ці заходи підсилюють спроможність громад виконувати функції суб’єктів соціальної роботи, забезпечуючи ефективну підтримку населення в критичних умовах.

Залучення громадськості до процесів прийняття рішень і реалізації спільних проєктів відіграє важливу роль у зміцненні суспільної довіри та згуртованості. Забезпечення відкритості, прозорості та активної взаємодії з мешканцями дозволяє громадам не лише зберігати довіру населення, але й залучати ресурси, необхідні для реалізації соціальних ініціатив [54, с. 151]. Ця взаємодія сприяє розвитку соціального капіталу громади, який стає важливим ресурсом у вирішенні поточних завдань.

Крім того, такі умови створюють можливості для зміцнення економічного потенціалу громад. Ефективне кризове управління та залучення громадян стимулюють розвиток підприємництва, залучення інвестицій і впровадження інновацій, що сприяє не лише економічній стійкості, а й розширенню можливостей для соціальної роботи.

Таким чином, у складних умовах воєнного стану територіальні громади демонструють здатність ефективно функціонувати як суб'єкти соціальної роботи, забезпечуючи безпеку, підтримку та залучення мешканців до спільних дій, спрямованих на відновлення і розвиток.

2.2. Закордонний досвід організації соціальної роботи у приймаючих громадах

Переміщені громади – це групи людей, які втратили свої будинки, майно, джерела засобів до існування та необхідні речі через різні обставини, що змусило їх переселитися до інших місць задля безпеки, нового початку або обох причин. Це явище не є новим і супроводжує людство впродовж історії, маючи різний контекст, частоту та масштаб.

Європа, наприклад, має довгу історію переміщення населення. Під час радянсько-угорського конфлікту 1956 року 180 000 угорців були змушені шукати притулку в Австрії, а ще 20 000 – у Югославії. Аналогічно, тривалі конфлікти, кліматичні умови та природні катаклізми протягом історії залишалися головними рушійними факторами переміщення населення [70, с. 80].

Глобальний звіт про внутрішньо переміщених осіб за 2021 рік підкреслює масштаби цієї проблеми, повідомляючи про 40,5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб у 149 країнах. З них 9,8 мільйона були переміщені через конфлікти та насильство, а 30,7 мільйона – через стихійні лиха. Ці цифри демонструють, що переміщення громад залишається значущою глобальною проблемою, яка потребує комплексних підходів до її вирішення [69, с. 458].

Переміщені громади значно вплинули на швидку урбанізацію, яку світ пережив останніми роками. Близько 60% переміщених осіб до 2015 року переїхали до міських районів. Раптовий приплив населення створює значний тиск на житлову систему та може підривати інфраструктурну стабільність приймаючих громад.

Цей вплив відчувається не лише у збільшенні навантаження на послуги та установи, але також у послабленні соціальної згуртованості між переміщеними особами та місцевими жителями. Особливо у випадках тривалого переміщення, коли переміщені особи залишаються в приймаючих громадах протягом значної частини свого життя, це може призводити до посилення соціальних напружень.

Яскравим прикладом є ситуація в Мафраці, Йорданія, куди переселилися переміщені сирійці. Спочатку їх приймали тепло й щиро однак тривале переміщення почало створювати тягар для місцевих жителів. У 2011 році громада вітала прибулих, але до 2012 року, за даними досліджень, 80% мешканців Мафрака виступали за ізоляцію сирійців у таборах для біженців. Головною причиною такого ставлення були житлові проблеми [21, с. 81]. Жителі Йорданії висловлювали глибоке розчарування через нестачу житлового простору та необхідність ділити свої обмежені ресурси з великою кількістю новоприбулих.

Ця ситуація підкреслює, як тривале переміщення може змінювати соціальні взаємини та створювати виклики для інтеграції переміщених осіб у приймаючі громади

Соціальна згуртованість у громадах, які приймають переміщених осіб, залежить від багатьох факторів, серед яких обмежений доступ до якісного доступного житла, економічна конкуренція за робочі місця та сприйняття справедливості в розподілі міжнародної допомоги. Справедливість у цьому контексті включає чесний доступ до гуманітарної допомоги, її справедливий розподіл, якість, відповідність та кількість – питання, хто що отримує і чому.

Ці аспекти можуть посилити соціальну напругу між переміщеними особами та приймаючими громадами, але ступінь їхнього впливу залежить від

конкретної ситуації в кожній громаді. Розуміння цих відмінностей є важливим для розробки цілеспрямованих заходів з пом’якшення напруги.

Можливі шляхи зниження соціальної напруги включають забезпечення належних умов проживання, доступного житла, створення робочих місць і економічних можливостей. Однак питання полягає в тому, чи достатньо лише зменшення напруги для створення соціальної згуртованості.

Соціальна згуртованість – це не лише послаблення конфліктів, а й активне сприяння економічній рівності, соціальній інклюзії, демократії та солідарності. Це багатогранний стан, який необхідно розглядати в контексті як його причин, так і наслідків. Лише комплексний підхід, що враховує всі ці аспекти, може сприяти довготривалій соціальній згуртованості в громадах [3, с. 8].

Соціальна згуртованість, у найпростішому розумінні, стосується здатності суспільства «триматися разом». Вона є постійним процесом розвитку спільних цінностей, викликів і рівних можливостей у межах спільноти. Соціальна згуртованість тісно пов’язана із соціальним капіталом – характеристикою суспільства, яка визначає рівень довіри, мирного співіснування та співпраці між різними соціальними, етнічними та демографічними групами.

У контексті взаємодії переміщених і приймаючих громад соціальна згуртованість передбачає створення умов для інтеграції, зниження соціальної ексклюзії та сприяння почуттю приналежності. Її вивчення включає концепції соціальних мереж, взаємодій, соціального капіталу, соціальної інтеграції, мобільності та стійкості.

Соціальний капітал проявляється у вигляді мереж та норм, які сприяють координації та співпраці заради взаємної вигоди. За Болдуіном і Кінгом, соціальний капітал забезпечує переваги через колективну діяльність у межах соціальних мереж [20, с. 108]. Ці мережі, які включають сусідські зв’язки, спілкування з друзями та громадами, є ключовими для створення соціальної згуртованості.

Соціальні мережі та взаємодії часто взаємопов’язані, хоча й різняться за масштабом. Мережі можуть охоплювати ширший контекст, тоді як взаємодії

здебільшого відбуваються на мікрорівні. Якість і характер цих зв'язків мають вирішальне значення для сприяння довірі, співпраці та почуттю єдності між переміщеними та приймаючими громадами.

Соціальне відчуження виникає, коли люди виключені або дискриміновані, що перешкоджає їхній повній участі в соціальних заходах громади. За словами Жаннота, соціальне відчуження є значною загрозою для соціальної єдності. У контексті ЄС це поняття розглядається не лише як матеріальні позбавлення, але й як нездатність людей реалізовувати свої соціальні, культурні та політичні права у статусі громадян [34, с. 167].

Соціальне включення, парадоксально, може призводити до соціального відчуження, якщо воно створює нерівність у доступі. Іншими словами, залучення одних груп може виключати інші, якщо процес включення не враховує баланс інтересів усіх членів громади. Це підкреслює важливість обережного підходу до соціального включення, аби не посилювати соціальну нерівність.

Соціальна інтеграція, яка є ключовим елементом соціальної згуртованості, передбачає почуття причетності та участі. Це включає залучення людей до різноманітних соціальних активностей без дискримінації, що сприяє створенню почуття приналежності та територіальної ідентичності. Почуття приналежності є важливим аспектом соціальної інтеграції, оскільки воно формує зв'язок людей із місцем проживання та суспільством.

Соціальна згуртованість, у цьому контексті, передбачає рівний доступ до суспільних благ, участь і залучення людей до спільного життя. Вона залежить від відсутності соціальної ізоляції, яку також називають соціальною ексклюзивністю [9, с. 124]. Соціальна ізоляція має значний негативний вплив на згуртованість громади, оскільки вона підриває довіру, участь і почуття спільності. Тому розвиток соціальної згуртованості потребує усунення відчуження та створення умов для рівного доступу та активної участі всіх членів суспільства.

Робоче визначення «соціальної згуртованості» в цьому дослідженні стосується здатності переміщених осіб та приймаючих громад, попри їхні

культурні, соціальні, етнічні та демографічні відмінності, мирно співіснувати в одній спільноті. Це включає довіру, підтримку, доброзичливі стосунки та спільну діяльність у забудованому середовищі.

Соціальна згуртованість складається з п’яти ключових вимірів: належність, включення, участь, визнання та легітимність. Досягнення високого рівня згуртованості залежить від якості взаємодій, комунікації та мереж у громаді. Сильні, позитивні та інтегровані стосунки в поєднанні з інклюзивними ідентичностями є ознаками високої соціальної згуртованості. Натомість слабкі, фрагментовані стосунки та ексклюзивні ідентичності свідчать про її низький рівень.

Каскадний ефект соціальної згуртованості проявляється в тому, що сильні соціальні стосунки стимулюють більше взаємодії, довіри та підтримки в громаді [64, с. 18]. Ознакою високої згуртованості є активна участь у заходах, спрямованих на просування інтересів громади за участю широкого кола людей.

Ці аспекти підкреслюють важливість формування міцних зв’язків і створення інклюзивного середовища, яке сприяє спільному життю, довірі та взаємоповазі між усіма членами громади.

Соціальна згуртованість у контексті вимушеного переміщення, особливо в умовах нестабільності та конфлікту, залежить від заходів, спрямованих на розбудову миру та довіри між соціальними групами. Переміщені особи приносять із собою свою культурну та поведінкову ідентичність, що створює нові виклики для інтеграції в приймаючі громади. У таких умовах соціальна згуртованість може бути підірвана, якщо не вживати активних заходів для створення атмосфери співіснування та взаєморозуміння.

Зростання соціальної напруги між громадами становить серйозну загрозу соціальній згуртованості, оскільки воно зменшує рівень довіри та може провокувати вторинні конфлікти, відомі як «дифузія конфлікту». Роль соціальних, місцевих та міжнародних ЗМІ в цьому процесі є ключовою, особливо якщо вони підсилюють негативні наративи, націлені на меншини або підкреслюють нерівність у розподілі ресурсів.

Основними причинами зростання соціальної напруги є:

– високий рівень бідності та дефіцит ресурсів; обмежені можливості для забезпечення базових потреб посилюють конкуренцію між переміщеними та приймаючими громадами;

– неспроможність муніципалітетів забезпечити основні послуги, що створює невдоволення та загострює конфлікти;

– відмінності в релігії, культурі та соціальних нормах; різниця у поглядах може стати джерелом непорозумінь і конфліктів;

– дефіцит доступного якісного житла та конкуренція за працевлаштування; ці фактори посилюють економічну нерівність і соціальну напругу [59, с. 99].

Для запобігання цим проблемам важливо впроваджувати політики, які сприятимуть доступу до ресурсів, зменшуватимуть економічну нерівність і підтримуватимуть діалог між громадами. Такі заходи мають бути спрямовані на забезпечення інклюзивності та сталості у соціальних відносинах

Соціальна згуртованість громади залежить від багатьох факторів, включаючи не лише забезпечення основних послуг, але й створення можливостей для соціальних та рекреаційних заходів, інформування, діалогу та участі громади. Покращення соціально-економічної інфраструктури, створення економічних можливостей і забезпечення соціальної справедливості у розподілі ресурсів можуть суттєво зміцнити соціальну згуртованість.

Ініціативи, які акцентують увагу на таких компонентах, як приналежність, включення, участь, визнання та легітимність, відіграють ключову роль у формуванні гармонійних відносин між переміщеними особами та приймаючими громадами. Важливим елементом є також забезпечення високоякісних та щирих взаємодій, ефективної комунікації та створення міцних громадських мереж. Ці фактори необхідно підтримувати протягом усього процесу переселення, щоб сприяти довготривалій соціальній згуртованості [55, с. 202].

Хоча існує багато шляхів створення та зміцнення соціальної згуртованості, ці підходи залишаються недостатньо дослідженими в контексті вимушеного переміщення.

Належне забезпечення базових послуг і засобів для переміщених осіб без погіршення умов для приймаючих громад є ключовою передумовою для досягнення соціальної згуртованості в умовах переміщення. Ця вимога відповідає базовому рівню піраміди потреб Маслоу, а саме фізіологічним потребам [2, с. 91]. Інакше кажучи, неможливо ефективно реалізовувати стратегії соціальної інтеграції, не забезпечивши доступ до основних засобів та послуг для переміщених осіб без шкоди для приймаючих громад.

Відсутність базових ресурсів, таких як їжа, одяг, транспорт, безпечна питна вода, електроенергія, освіта, санітарія, житло та медичні послуги, стає причиною соціальної напруги. Спільне використання цих послуг між переміщеними та приймаючими громадами може обмежити доступ до них для останніх, що створює додатковий конфлікт. Особливо гостро це відчувається в країнах, що розвиваються, де приймаючі громади вже мають обмежений доступ до базових зручностей ще до прибуття переміщених осіб. У таких ситуаціях приплив переселенців може призводити до зростання неприязні або ненависті до них.

У контексті країн, що розвиваються, першочерговим завданням є забезпечення достатнього рівня базових послуг, оскільки їхня нестача часто стає головною перешкодою для інтеграції. Навпаки, у розвинених країнах, де базові послуги здебільшого доступні, важливішою стає підтримка соціальної справедливості в їх розподілі. Соціальна згуртованість залежить від того, наскільки справедливо розподіляються ресурси між різними групами, що дозволяє уникнути конфліктів і сприяє мирному співіснуванню.

Таким чином, забезпечення адекватного рівня базових послуг є не лише умовою виживання, а й основою для побудови довготривалої соціальної згуртованості між переміщеними та приймаючими громадами [65, с. 118].

Вимушене переміщення внаслідок катастроф чи конфліктів привертає значну увагу національних і міжнародних організацій, що стимулює надання

негайної допомоги переміщеним особам. Однак така допомога часто стає основою залежності переміщених осіб від зовнішньої підтримки, що може викликати низку проблем як для самих переміщених осіб, так і для приймаючих громад.

Виклики, пов’язані із залежністю від допомоги:

1. Соціальна напруга. Надмірна фінансова підтримка переміщених осіб іноді викликає заздрість і хибні уявлення у приймаючих громад, які можуть вважати, що переселенці отримують невиправдані привілеї.

2. Фінансова залежність. Постійне покладання на допомогу може стати ризиком для довгострокового відновлення, особливо коли фінансування скорочується в проміжний період.

3. Маргіналізація та бідність. Недостатні можливості для досягнення фінансової незалежності підсилюють бідність і соціальну ізоляцію переміщених осіб, що ускладнює їх інтеграцію.

4. У країнах, що розвиваються, бідність і маргіналізація переміщених осіб часто означають обмежений доступ до базових послуг, таких як охорона здоров’я, освіта чи житло. Відсутність систем соціального захисту посилює ці проблеми [27, с. 6].

У розвинених країнах брак фінансової незалежності також створює виклики. Наприклад, у Великобританії, де хоча і надається якісне житло для переміщених осіб, фінансові обмеження часто залишають його без меблів чи належного декорування, що погіршує умови життя.

Для покращення ситуації важлива підтримка фінансової незалежності. Надання переміщеним особам доступу до програм працевлаштування, освіти та навчання може допомогти уникнути залежності від допомоги. Залучення приймаючих громад до програм підтримки з метою зменшення соціальної напруги, забезпечення стабільного доступу до базових послуг та створення можливостей для фінансової автономії переселенців сприятиме їх інтеграції та самодостатності. Ці підходи мають стати частиною комплексної стратегії для

забезпечення сталого відновлення та соціальної згуртованості між переміщеними та приймаючими громадами.

Фінансові труднощі значно ускладнюють життя переміщених осіб, сприяючи розчаруванню, депресії та соціальній напрузі. Обмежені економічні можливості можуть штовхати деяких переміщених осіб до пошуку альтернативних способів заробітку, іноді навіть незаконних. Це не лише посилює соціальну напругу між переміщеними та приймаючими громадами, а й ускладнює інтеграцію та розвиток соціальної згуртованості.

Досягнення фінансової незалежності повертає відчуття гідності переміщеним особам, сприяє їхньому психічному одужанню та зміцнює соціальні зв'язки з приймаючими громадами [14, с. 24]. Натомість, надання довготривалої фінансової допомоги може створити залежність і стати перешкодою для економічної самостійності. Замість цього, фінансові послуги повинні бути спрямовані на створення умов для самозабезпечення.

Робочі місця та економічні програми мають враховувати здібності, досвід і потреби переміщених громад, щоб забезпечити їх ефективну участь в економіці. Економічні ініціативи мають приносити користь не лише переміщеним особам, але й приймаючим громадам. Це допоможе зменшити соціальну напругу та сприятиме довгостроковій співпраці.

Наведений вище фактор перевіряє, як відсутність фінансової незалежності переміщених осіб може діяти як загроза соціальній єдності. Хоча відсутність може бути загрозою, фінансова незалежність не може створити соціальну згуртованість, якщо економічні можливості, які ведуть до фінансової незалежності, не приносять взаємної вигоди як переміщеним особам, так і приймаючим.

Рухаючись вперед, ці економічні можливості можна використати як можливість соціальної інтеграції між переміщеними особами та приймаючими. Наприклад, якщо приймаючі муніципалітети планують діяльність з будівництва або розбудови, а переміщені громади мають професіоналів і робітників з будівництва, ці двоє повинні бути узгоджені та пов'язані, приносячи користь

один одному. Під час створення економічних можливостей у плануванні переселення, навички та компетенція як переміщених, так і приймаючих громад потрібно враховувати та узгоджувати.

Якщо фінансова інтеграція не запланована на початковій стадії планування відновлення чи переселення, може виникнути економічна конкуренція між переміщеними та приймаючими особами. Якщо можливості працевлаштування не відповідають навичкам і вмінням як переміщених осіб, так і тих, хто їх приймає, це може створити економічну конкуренцію за робочі місця між обома громадами [41, с. 10]. Це призведе до негативного сприйняття переміщених осіб. У контексті, коли приймаючий регіон або країна спеціалізується на певному типі сільського господарства, промисловості чи послуг, переміщені громади повинні пройти навчання для потреб економічної діяльності цього конкретного регіону чи країни без створення економічної конкуренції між переміщеними особами та приймаючою стороною.

Під час сприяння економічній інтеграції між переміщеними та приймаючими громадами особливу увагу необхідно приділяти двом групам: жінкам та людям з обмеженими можливостями. У більшості випадків було виявлено, що жінки, які доглядають за дітьми, не можуть отримати роботу, що є основною перешкодою для досягнення економічної стабільності. Тому, по-перше, дитячі заклади мають бути розподілені та зв’язані на місцевому рівні, і це може навіть полегшити інтеграцію переміщених дітей з дітьми громади, яка їх приймає.

Крім того, під час створення економічних можливостей необхідно враховувати жінок із переміщених громад та приймаючих громад. Люди з обмеженими можливостями є ще однією категорією, яка потребує особливої уваги під час створення економічної інтеграції між переміщеними та приймаючими громадами, особливо враховуючи тих, хто не має доступу до роботи через обмежену мобільність. Так само важливо створити економічну солідність громад з особливими потребами, водночас сприяючи економічній інтеграції між переміщеними та приймаючими особами. Цей тип економічної

інтеграції принесе багато соціальних та економічних переваг, таких як інклюзивне суспільство, довгострокове задоволення громад, економічне зростання регіону, сприйняття справедливості та справедливості, що призводить до довгострокової соціальної згуртованості.

Коли переміщені громади переселяються до іншого регіону чи країни, вони стикаються з абсолютно новими для них умовами: кліматом, фінансовим управлінням, житлом, працевлаштуванням, культурою, політикою, правами та обов'язками, а також доступними послугами підтримки та інфраструктурою [33]. Все стає новим, тому ці громади потребують орієнтації для інтеграції в місцеве суспільство. Це є одним із ключових факторів створення згуртованого суспільства в умовах переміщення.

У контексті українських громад у Польщі однією з головних проблем є інтеграція та взаєморозуміння з місцевими жителями. Дослідження свідчать, що переміщені українці часто відчувають труднощі в побудові відносин із польською громадою через культурні відмінності та мовний бар'єр. Зокрема, польські жителі можуть здаватися більш стриманими в спілкуванні, що ускладнює встановлення контактів. Як зазначають представники муніципалітетів і громадських організацій, українці, з якими вони спілкувалися, висловлювали бажання краще розуміти польське суспільство та будувати з ним стосунки.

Українські громади потребують кращого розуміння польського суспільства одразу після прибуття, оскільки адаптуватися до нових умов буває складно. Важливо, щоб їм надавали інформацію про життя та культуру приймаючої країни, а також про ключові культурні відмінності [19, с. 187]. Це сприяє зменшенню напруження та формуванню згуртованого суспільства. Необхідно створювати точки зустрічі між місцевими жителями та переміщеними громадами, заохочуючи спільні проєкти та залучаючи різні групи до спільної діяльності.

Інформування та підтримка відіграють важливу роль в інтеграції. Переміщені особи потребують допомоги у розумінні роботи місцевих систем,

включаючи освіту, охорону здоров'я та соціальні послуги. Наприклад, в українських громадах необхідно роз'яснювати правила, пов'язані з обов'язковим навчанням дітей, користуванням медичними послугами та іншими аспектами життя приймаючої країни. Забезпечення такої інформації на регулярній основі є важливим кроком у процесі інтеграції.

Позитивний досвід можна запозичити у програм інтеграції, які реалізують польські громадські організації та місцеві адміністрації. Як приклад, муніципалітети можуть співпрацювати з громадськими організаціями для забезпечення комплексних і безперервних послуг, спрямованих на інтеграцію українських громад. Крім того, переміщені особи можуть бути спрямовані до цих послуг у перші місяці перебування в новій країні.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у підтримці інтеграції, і ці ініціативи не повинні залишатися поза увагою місцевої влади. Заохочення та підтримка активності громадських груп, які залучають місцеве населення до спільних проєктів, є важливим фактором для створення гармонійного середовища та забезпечення підтримки для новоприбулих громад [21, с. 82].

Результати досліджень показують, що однією з основних перешкод для соціальної інтеграції та налагодження соціальних зв'язків є недостатнє знання мови приймаючої країни чи регіону. У польському контексті знання польської мови є ключовим фактором, що впливає на інтеграцію українських громад. Більшість українських переміщених осіб та біженців стикаються з труднощами в комунікації польською мовою, що ускладнює їх доступ до послуг, працевлаштування та освітніх можливостей.

Подібно до контексту Великобританії, де англійська мова є «першим бар'єром» до інтеграції, у Польщі польська мова відіграє схожу роль. Багато українців не мають достатніх знань мови, що впливає на їхню здатність розуміти та взаємодіяти з місцевими органами влади, роботодавцями чи сусідами [15, с. 62].

Можливості вивчення польської мови часто обмежені або недоступні для окремих груп, таких як жінки з дітьми, люди з інвалідністю чи літні люди. Їм

важко брати участь у програмах через відсутність транспорту чи догляду за дітьми. Тимчасовий характер перебування або невпевненість щодо майбутнього також змушують деяких переміщених осіб ігнорувати необхідність вивчення польської мови.

Для подолання зазначених труднощів необхідно забезпечити легкий доступ до програм вивчення польської мови, особливо на місцевому рівні. Це включає організацію мовних курсів у громадах, що розташовані близько до місць проживання переміщених осіб. Курси повинні враховувати особливі потреби різних груп, наприклад, жінок із дітьми, осіб похилого віку чи людей з обмеженими можливостями. Для цього важливо створювати гнучкі графіки навчання та забезпечувати послуги догляду за дітьми під час занять.

Мовні програми мають бути впроваджені на ранніх етапах інтеграції, коли переселенці ще не залежать від допомоги сусідів чи співмешканців. Це дозволить уникнути надмірної залежності та сприятиме швидшій адаптації. Після базових курсів варто пропонувати продовження навчання через практичні проєкти чи програми для вдосконалення мовних навичок. Також можна впроваджувати мовну підтримку через громадські організації.

Органи місцевого самоврядування, громадські організації та державні установи повинні співпрацювати, щоб подолати мовні бар’єри, які заважають інтеграції [45, с. 145]. Це може включати фінансування курсів, забезпечення доступу до перекладачів та адаптацію державних послуг для людей, які не володіють польською мовою. Вивчення мови – це не лише ключ до комунікації, але й основа для успішної соціальної згуртованості між переміщеними та приймаючими громадами.

Переміщення відбуваються щодня через збройні конфлікти, громадянські заворушення або природні й антропогенні катастрофи, змушуючи громади залишати свої домівки. Переміщені громади часто втрачають своє середовище проживання, житло, майно та засоби до існування, що потребує вирішення їхніх фізичних, економічних, соціально-культурних та екологічних потреб.

Під час оселення переміщених осіб у нових громадах приймаючі спільноти й уряди стикаються з додатковими викликами. Якщо їхні власні потреби та цілі залишаються невирішеними через приплив переміщених осіб, це може спричинити соціальну напругу, конфлікти та расизм, що перешкоджає соціальній згуртованості.

Соціальна згуртованість визначається як процес створення спільних цінностей, вирішення спільних викликів і забезпечення рівних можливостей. У контексті переміщення це ускладнюється через наплив нових осіб до приймаючих громад, що може провокувати напруженість і конфлікти [1, с. 37].

Запропоновані підходи, включаючи надання базових послуг, економічну інтеграцію, мовне навчання та ефективне планування переселення, значно сприяють зміцненню соціальної згуртованості. Реалізація цих стратегій допоможе створити гармонійні взаємини між переміщеними та приймаючими громадами, знижуючи соціальну напруженість і сприяючи довгостроковій стабільності.

2.3. Вплив соціальної роботи на громади під час воєнного стану.

Одним із основних впливів соціальної роботи на громади, які постраждали від війни в Україні, є надання психологічної підтримки. Війна завдала значних травм, стресу та тривоги окремим людям в громадах. Соціальні працівники працювали з громадами, щоб розробити втручання на основі травм, які сприяють психічному здоров'ю та благополуччю. Це призвело до більшої стійкості, покращення навичок подолання та зниження поширеності проблем психічного здоров’я.

Психосоціальна підтримка: соціальні працівники надають психосоціальну підтримку, щоб допомогти окремим особам і сім'ям подолати стрес і травму від війни. Це включає індивідуальні та групові консультації, групи підтримки та втручання на рівні громади [8, с. 7]. Психосоціальна підтримка є важливим аспектом соціальної роботи в зонах військових дій, де окремі особи та громади

можуть зіткнутися з різними психологічними та емоційними труднощами. Психосоціальна підтримка стосується заходів і стратегій, спрямованих на покращення психічного здоров'я та емоційного благополуччя, покращення соціальної підтримки та сприяння стійкості.

Ось кілька способів, за допомогою яких соціальні працівники надають психосоціальну підтримку в зонах бойових дій:

- консультування та терапія;
- групи підтримки рівних;
- психоосвіта;
- мистецька та музична терапія;
- втручання в сім'ї та громаді;
- підтримка вразливих верств населення [19, с. 98].

Загалом психосоціальна підтримка є важливим аспектом соціальної роботи в зонах бойових дій. Соціальні працівники надають консультації та терапію; організовують групи підтримки рівних; це може сприяти здоров'ю та благополуччю та підвищити стійкість постраждалих громад. від війни. Соціальна робота в зонах бойових дій, таких як триваюча війна в Україні, вимагає гнучкого та адаптивного підходу через унікальні виклики та потреби постраждалого населення. Розглянемо методи та техніки, які зазвичай використовують соціальні працівники в цьому контексті.

Усвідомлення травми є важливим аспектом соціальної роботи в зонах конфлікту, де люди та громади часто зазнають насильства, переміщення та втрат. Усвідомлення травми передбачає розуміння психологічного та емоційного впливу травми на окремих осіб і громади та включення цього розуміння в практику соціальної роботи.

Соціальні працівники, які знають травми, першочергово повинні зрозуміти вплив травми на окремих людей громади, що включає усвідомлення того, як травма впливає на фізичне та психічне здоров’я, емоційне благополуччя та стосунки. Розуміння природи травми дозволяє соціальним працівникам

планувати втручання, спрямовані на задоволення унікальних потреб тих, хто пережив травму.

Людям, які зазнали травми, може бути важко довіряти іншим через травматичний досвід. Соціальним працівникам необхідно створити безпечне та сприятливе середовище, яке зміцнить довіру жертви. Це може включати використання незагрозливої мови, використання навичок активного слухання та прояв співпереживання.

Втручання, засновані на травмах, використовуються соціальними працівниками для підтримки тих, хто пережив травму. Ці процедури спрямовані на мінімізацію повторних травм і сприяння загоєнню. Приклади втручань, пов'язаних з травмою, включають когнітивно-поведінкову терапію, десенсибілізацію та втручання на основі усвідомленості [41, с. 11].

Під час війни соціальним працівникам, можливо, доведеться мати справу і з системною травмою, завданою цілим громадам. Вона включає відстоювання політики та програм, спрямованих на вирішення основних причин травм, таких як бідність, нерівність і війна. Соціальним працівникам може також знадобитися працювати з лідерами громади, щоб сприяти стійкості громади та соціальній згуртованості.

Загалом усвідомлення травми є дуже важливим аспектом соціальної роботи в зонах бойових дій. Розуміючи вплив травми, зміцнюючи довіру та безпеку, сприяючи розширенню можливостей, використовуючи втручання, пов'язані з травмою, і вирішуючи системну травму, соціальні працівники можуть допомогти постраждалим від травми та зменшити вплив війни. Це може сприяти зціленню та стійкості у постраждалих громадах.

Практична допомога – це надання матеріальної допомоги, такої як їжа, житло, вода, медичне обслуговування та інші основні потреби [53, с. 31]. У воєнній ситуації в Україні практична допомога важлива для виживання постраждалих від війни. Жертви української війни потребують негайної підтримки, щоб задовольнити свої базові потреби, а також постійної підтримки, щоб відновити своє життя та громади.

Одним із найважливіших методів надання практичної допомоги постраждалим від війни в Україні є гуманітарна допомога. Гуманітарні та неурядові організації надають допомогу постраждалим від війни, включаючи їжу, житло, медичне обслуговування та інші предмети першої необхідності.

Окрім гуманітарної допомоги, український уряд також запустив програму практичної допомоги постраждалим від війни. Ці програми включають грошові виплати, програми соціальної допомоги та програми професійної підготовки. Сім'ї, які постраждали від війни, отримують грошові перекази для задоволення своїх основних потреб, а програми соціальної допомоги забезпечують вразливим групам, таким як люди похилого віку та інваліди, легкий доступ до основних послуг.

Підтримка місцевих громад також є важливим способом надання практичної допомоги постраждалим в Україні [32, с. 59]. Громади можуть допомогти постраждалим від війни, забезпечуючи їжею, житлом та іншими основними потребами. Громадська підтримка надає емоційну та соціальну підтримку жертвам війни, а також допомагає їм відновити своє суспільство та почуття причетності.

Окрім надання психологічної та гуманітарної підтримки, соціальна робота відіграє важливу роль у сприянні соціальній єдності та стабільності суспільства в Україні. Війна призвела до руйнування соціальної єдності, залишивши громади ізольованими та роздробленими. Соціальні працівники працювали з громадами, щоб сприяти соціальній єдності, організовувати громадські заходи та сприяти діалогу. Це призвело до посилення соціальних зв'язків, зменшення соціальної ізоляції та покращення стійкості громади.

Ще одним важливим способом захисту прав постраждалих від війни в Україні є підтримка місцевих громад. Громади можуть допомогти людям, які постраждали від війни, надаючи притулок, їжу та інші основні потреби. Громадська підтримка надає емоційну та соціальну підтримку жертвам війни, а також допомагає їм відновити своє суспільство та почуття причетності [31, с. 17].

З розвитком онлайн-комунікаційних інструментів, таких як Zoom, Skype та Viber, соціальні працівники в Україні можуть надавати консультаційні послуги клієнтам без необхідності особистих зустрічей. Це особливо корисно в ситуаціях, коли клієнти не можуть легко дістатися до фізичного офісу, або у випадках, коли необхідні заходи соціального дистанціювання.

Соціальні працівники в Україні також використовують соціальні медіа-платформи, такі як наприклад Facebook, щоб зв'язатися з клієнтами та надати їм інформацію про доступні послуги. Це може бути ефективним способом зв'язку з людьми, які не мають легкого доступу до інших форм спілкування.

«ДІЯ» – українська урядова програма, спрямована на надання соціальноекономічної підтримки вразливим верствам населення. Українські соціальні працівники, які відповідають за виявлення потрібних людей та підключення їх до потрібних послуг, відіграють важливу роль у реалізації програми ДІЯ. Нижче наведено приклади того, як соціальні працівники використовують програму ДІЯ у своїй практиці.

Українські соціальні працівники використовують програму ACTIOM як відправну точку для оцінки потреб уразливих людей у своїх громадах. Вони використовують різноманітні інструменти оцінки, щоб зібрати інформацію про потреби та сильні сторони клієнта, щоб визначити, хто має право на підтримку «ДІЯ».

На основі рекомендацій програми «ДІЯ» українські соціальні працівники складають індивідуальний план випадку з конкретними цілями та завданнями для кожного клієнта. План випадку може включати опис поточної ситуації клієнта, бажані результати та кроки, вжиті для досягнення цих результатів.

Українські соціальні працівники використовують програму ДІЯ, щоб надавати цільові інтервенції вразливим верствам населення. Ці заходи можуть включати фінансову допомогу, медичні послуги, житлову допомогу чи інші форми соціальної допомоги [67, с. 459].

Надання соціальних послуг під час воєнного стану та вплив соціальної роботи на громади є невід'ємною частиною вирішення соціальних проблем та

підтримки населення у воєнний час. Ці дослідження допомагають продемонструвати важливість та ефективність соціального забезпечення та соціальної роботи в контексті воєнного стану, сприяючи покращенню якості життя та відновленню громад після війни.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Дослідження гендерних аспектів організації соціальної роботи під час війни (на прикладі реалізації проєкту «Посилення ролі жінок в прийнятті рішень в Запоріжжі та області» за підтримки «ООН жінки»)

У запорізькому регіоні, який охоплює проєкт, спостерігається складна соціально-економічна ситуація, значно погіршена наслідками воєнного конфлікту. Багато громад зазнали демографічних змін через внутрішнє переміщення населення, руйнування інфраструктури та зменшення доступу до базових соціальних послуг. Регіон стикається з викликами, пов’язаними з підтримкою переміщених осіб, відновленням соціальної згуртованості та забезпеченням базових прав і потреб населення.

Особливого значення набуває питання гендерної нерівності, яка підсилюється під час кризових ситуацій. Жінки, які є важливою соціальною групою в громадах, часто стикаються з додатковими труднощами, включаючи обмеження у доступі до ресурсів, високий рівень емоційного та фізичного навантаження, а також ризики, пов’язані з насильством та дискримінацією. Разом із тим жінки активно беруть участь у соціальній роботі, волонтерстві та підтримці вразливих груп населення, демонструючи надзвичайну стійкість і здатність до мобілізації.

Існуючі соціальні служби та інститути в регіоні потребують посилення для того, щоб ефективно реагувати на численні виклики. Недостатнє фінансування, дефіцит кваліфікованих кадрів і відсутність координації між державними та громадськими організаціями ускладнюють забезпечення якісної соціальної допомоги. Водночас міжнародна підтримка, зокрема у рамках проєктів, орієнтованих на гендерну рівність та розвиток громад, відкриває можливості для поліпшення ситуації.

Метою реалізації проєкту є зміцнення соціальної згуртованості та стійкості переміщених громад у регіоні через посилення ролі жінок у соціальній роботі, підтримку вразливих груп населення, інтеграцію гендерно орієнтованих підходів та розвиток інституційної спроможності соціальних служб в умовах воєнного стану.

Цільова аудиторія проєкту охоплює ключові групи населення, які відіграють важливу роль у соціальній роботі та підтримці громад у складних умовах воєнного стану.

Перш за все, проєкт спрямований на жінок, які активно залучені до соціальної роботи та волонтерських ініціатив. До цієї групи входять як професійні соціальні працівниці, так і волонтерки, які надають допомогу постраждалим громадам, підтримують внутрішньо переміщених осіб, сім'ї ветеранів та інших вразливих категорій. Жінки виконують критично важливу роль у зміцненні соціальної згуртованості, забезпеченні базових потреб населення та координації гуманітарних програм, тому їхня підтримка є пріоритетним завданням проєкту.

Також до цільової аудиторії належать представники вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Ці категорії часто мають обмежений доступ до соціальних послуг, ресурсів і підтримки, що зумовлює необхідність розробки спеціалізованих програм допомоги.

Важливою складовою аудиторії є громади, які приймають переміщених осіб. Проєкт націлений на зміцнення спроможності цих громад забезпечувати підтримку нових мешканців, інтегрувати їх у місцеве середовище та створювати умови для їхньої адаптації.

Крім того, увага приділяється інституціям соціальної сфери, зокрема державним та недержавним організаціям, які надають соціальні послуги. Вони є основними провайдерами допомоги, і проєкт спрямований на підвищення їхньої ефективності, координації та здатності реагувати на виклики.

Заходи, передбачені в комунікаційному плані проєкту «Посилення ролі жінок в прийнятті рішень в Запоріжжі та області», мають чітко визначену спрямованість, яка охоплює кілька ключових напрямів, спрямованих на підтримку жінок, посилення їхньої ролі в суспільстві та зміцнення соціальної згуртованості громади.

Основна частина заходів орієнтована на освітній аспект. Зокрема, активності, пов'язані з функціонуванням «Україномовного клубу».

Передумови для реалізації комплексу заходів із розвитку мовних компетентностей базуються на необхідності підтримки соціальної інтеграції, культурної адаптації та створення рівних можливостей для переміщених осіб і мешканців громад. Воєнні дії та їх наслідки створили обставини, за яких багато людей опинилися в нових соціальних умовах, де знання української мови стає критично важливим для налагодження комунікації, отримання доступу до соціальних послуг, інтеграції в освітнє середовище та успішної професійної діяльності. Комплекс заходів має на меті підвищити рівень володіння мовою серед учасників, сприяти їхній соціальній згуртованості та відчуттю приналежності до спільноти.

Основними напрямами роботи є проведення навчальних і культурних заходів, які дозволяють не лише розвивати мовні навички, але й поглиблювати розуміння культури та традицій українського народу. Планується організація регулярних мовних занять і практичних семінарів, що дозволять учасникам вивчати мову в інтерактивному форматі. Навчальні матеріали адаптуються до рівня підготовки кожної групи, з особливою увагою до початкового рівня, що є важливим для переміщених осіб.

Культурний аспект програми включає проведення літературних читань, кінопоказів, тематичних вечорів, присвячених українській історії та мистецтву. Це сприяє створенню більш глибокого зв'язку з культурною спадщиною та підсилює мотивацію до вивчення мови.

Очікується, що заходи охоплять близько 300 учасників, серед яких будуть як переміщені особи, так і мешканці громад, задіяних у проєкті. Рівень володіння

українською мовою учасників після проходження програми має суттєво зрости, що дозволить їм впевненіше використовувати мову в повсякденному житті, при взаємодії з соціальними службами, у навчанні та на роботі. У якісному вимірі очікується зміцнення соціальної згуртованості, підвищення самооцінки учасників, зниження мовного бар'єру та зростання їхньої участі в культурному й соціальному житті громад.

Довгостроковими результатами стануть інтеграція переміщених осіб у громади, створення сталого середовища для подальшого мовного та культурного розвитку, а також популяризація української мови та культури як важливих складових національної ідентичності.

Важливе місце займають заходи, що сприяють особистісному розвитку та психологічній підтримці. Наприклад, тренінги, такі як «Робота з травмою в умовах війни», психологічні ігри та арт-терапія, націлені на допомогу учасницям у подоланні стресу, відновленні емоційної рівноваги та формуванні внутрішніх ресурсів для підтримки власного психічного здоров'я.

Тренінг «Робота з травмою в умовах війни» спрямований на підтримку жінок, які стикаються з наслідками психологічного стресу та травматичних подій, спричинених війною. Учасницями стають жінки, залучені до соціальної роботи, волонтерських ініціатив та підтримки сімей, які через свої обов'язки часто ігнорують власні потреби у відновленні. Їхній емоційний стан може бути дестабілізований через постійний стрес, страх, втрати та надмірне навантаження, що ускладнює як виконання їхньої роботи, так і забезпечення власного благополуччя.

Передбачається, що тренінг допоможе жінкам краще розуміти природу травматичних переживань і вплив цих процесів на психіку та фізичний стан. Важливим елементом стане надання практичних інструментів для стабілізації емоційного стану, відновлення внутрішніх ресурсів і підвищення стійкості до стресу. Учасниці отримають знання, як застосовувати ці навички у своєму повсякденному житті та роботі з іншими.

На тренінгу створюється атмосфера підтримки, де жінки можуть безпечно поділитися своїми переживаннями та отримати фахову допомогу. Особлива увага приділяється зміцненню впевненості в собі та усвідомленню власних ресурсів для подолання складних ситуацій. Очікується, що близько 50 учасниць зможуть інтегрувати здобуті знання у своїй діяльності, покращуючи не лише свій емоційний стан, але й якість допомоги, яку вони надають громадам.

Результатом тренінгу стане зменшення рівня стресу серед учасниць, покращення їхньої здатності до саморегуляції та підтримки інших. Завдяки цьому жінки зможуть ефективніше виконувати свою важливу соціальну місію, зберігаючи власне психічне здоров'я та сприяючи відновленню стійкості громад.

Психологічні ігри та арт-терапія сприяють відновленню емоційної рівноваги та формуванню позитивного ставлення до світу. Учасники отримують можливість у безпечному середовищі висловити свої почуття, що допомагає знизити рівень стресу та напруження. Через творчість і взаємодію вони краще усвідомлюють свої емоції, долають внутрішні конфлікти та тривогу, а також зміцнюють відчуття спільності й підтримки в групі.

Арт-терапія дає змогу учасникам через творчість розкрити свій потенціал, відчути задоволення від процесу та знайти внутрішні ресурси для подолання труднощів. Психологічні ігри, у свою чергу, м'яко стимулюють до саморефлексії та пошуку шляхів вирішення складних ситуацій, створюючи атмосферу довіри та єдності.

Результатом є зниження тривожності, покращення емоційної стійкості та розвиток впевненості у власних силах. Учасники відчувають емоційне полегшення, отримують інструменти для саморегуляції та адаптуються до нових життєвих умов. Цей підхід сприяє як індивідуальному благополуччю, так і зміцненню соціальних зв'язків, необхідних для підтримки громади в умовах кризи.

Соціальна згуртованість і комунікація також є центральними елементами. Проведення круглих столів жінок-лідерок та інших інтерактивних заходів забезпечує обмін досвідом, зміцнення професійних і особистісних зв'язків, а

також створення платформи для взаємопідтримки. Такі активності сприяють розширенню можливостей учасниць через взаємодію, обговорення викликів та пошук спільних рішень.

Крім того, частина заходів спрямована на розкриття творчого потенціалу. Використання арт-терапії, психологічних ігор і фільмотерапії дозволяє жінкам не лише відновлювати емоційний баланс, але й розвивати власні здібності, зміцнювати впевненість у собі та знаходити натхнення для самореалізації.

Реалізація проєкту у першому кварталі показала високу ефективність впроваджених заходів і стабільну динаміку залучення цільової аудиторії. За звітний період було виконано всі заплановані активності, що охоплюють освітні, психологічні та інформаційні напрямки, із залученням жінок різного віку, професій та соціального статусу.

За тематичним блоком освітніх заходів реалізовано три засідання «Україномовного клубу», які сприяли розвитку комунікативних навичок, підвищенню рівня мовної грамотності та практичних умінь у діловому спілкуванні. Учасниці мали можливість не лише отримати нові знання, а й застосувати їх у модельованих життєвих ситуаціях. Загалом у цих заходах взяли участь 39 жінок, з яких 34 є унікальними учасницями.

У межах психологічної підтримки організовано тренінги та активності, спрямовані на емоційне відновлення учасниць. Психологічна гра «Емоційна рівновага» та тренінг «Робота з травмою в умовах війни» надали жінкам інструменти для подолання тривоги та стресу, а також сприяли формуванню стійкості до емоційних викликів. Додатково проведено перегляд кінострічки «Приховані фігури», що стимулював обговорення гендерних питань та мотивував до активної життєвої позиції. У заходах цього блоку взяли участь 36 жінок, із яких 29 є унікальними учасницями.

Інформаційна діяльність проєкту велася активно, забезпечуючи охоплення цільової аудиторії через соціальні мережі. Протягом кварталу опубліковано 12 матеріалів, які висвітлювали реалізацію заходів і сприяли залученню нових

учасниць. Ця робота забезпечила підвищення впізнаваності проєкту серед жінок Запорізького регіону та поширення його цінностей.

В аспекті залучення уразливих категорій населення до заходів долучилися 10 жінок із вразливих груп, включаючи представниць ЛГБТ-спільноти. Це підтверджує інклюзивний підхід проєкту, спрямований на забезпечення рівних можливостей для всіх груп.

Загалом, проєкт реалізується успішно, демонструючи високу відповідність запланованим індикаторам і якісну організацію заходів. Участь у проєкті сприяє не лише підвищенню рівня обізнаності та емоційної стійкості учасниць, а й посиленню їхньої ролі в громаді та суспільному житті.

Подальша реалізація проєкту має значний потенціал для розширення своєї впливовості та ефективності. Виходячи з позитивних результатів першого кварталу, можна прогнозувати зростання зацікавленості серед цільової аудиторії, особливо серед тих, хто вже ознайомився з перевагами участі. Очікується, що досвід учасниць, які вже взяли участь у заходах, стане важливим чинником для залучення нових жінок, зокрема через особисті рекомендації та розповіді про досягнуті результати.

Важливим перспективним напрямом є подальший розвиток освітніх заходів, таких як «Україномовний клуб» та тренінги, орієнтовані на розвиток комунікативних навичок і професійного самовдосконалення. Зростаюча зацікавленість у вивченні української мови може стимулювати розширення тематичних програм клубу, що сприятиме зміцненню культурної ідентичності та інтеграції учасниць у суспільство.

Перспективи також включають посилення психологічної підтримки через запровадження нових форматів, таких як індивідуальні консультації, групова терапія або додаткові тренінги з управління емоціями. Ці заходи допоможуть учасницям ефективніше долати стрес і травматичний досвід, а також підтримуватимуть їхню емоційну стійкість у довгостроковій перспективі.

Інформаційна складова проєкту може бути посилена через більш активне використання цифрових платформ для поширення результатів, проведення

онлайн-активностей і залучення нових учасниць з інших регіонів. Це дозволить збільшити масштаб впливу проєкту, зокрема охоплюючи аудиторію, яка через різні обставини не може долучитися до заходів у фізичному просторі.

Подальша реалізація проєкту також може включати поглиблення інклюзивного підходу, залучаючи більшу кількість представниць вразливих категорій населення, зокрема жінок із віддалених громад, внутрішньо переміщених осіб, а також тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Інклюзивність посилюватиме соціальну згуртованість і сприятиме створенню рівних можливостей для всіх.

Таким чином, перспективи подальшої реалізації проєкту передбачають не лише збереження вже досягнутих успіхів, але й розширення його масштабів, посилення впливу на цільову аудиторію та поглиблення соціальної інтеграції жінок у громадах. Ці заходи сприятимуть формуванню стійких результатів, які позитивно вплинуть на загальний соціальний контекст регіону.

3.2. Рекомендації щодо вдосконалення організації соціальної роботи в громаді під час воєнного стану

Цей розділ завершує кваліфікаційну роботу, підсумовуючи основні результати аналізу. У цьому розділі також містяться рекомендації щодо вдосконалення практики соціальної роботи в громаді в зонах військових дій, включаючи посилення освіти в галузі соціальної роботи, сприяння міждисциплінарній співпраці та збільшення ресурсів для втручання в соціальну роботу. У цьому розділі підкреслюється важливість соціальної роботи для зменшення наслідків війни для постраждалих громад.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки вразливих категорій населення, особливо в умовах соціальних криз. Для підвищення ефективності їхньої роботи необхідно зосередитися на вдосконаленні професійних підходів, покращенні комунікативних навичок та посиленні емоційної стійкості.

Перш за все, рекомендується регулярно оновлювати професійні знання через участь у спеціалізованих тренінгах та семінарах. Це можуть бути програми, орієнтовані на роботу з травмою, кризовими ситуаціями та новітніми методиками соціальної роботи. Наприклад, тренінги з розвитку навичок ефективного консультування, управління конфліктами або використання цифрових технологій у наданні послуг допоможуть покращити якість взаємодії з клієнтами.

Також важливо зміцнювати комунікативні навички. Рекомендується більше уваги приділяти активному слуханню, емпатії та вмінню адаптувати стиль спілкування відповідно до потреб клієнтів. Для цього соціальні працівники можуть проводити внутрішні воркшопи з обміну досвідом, організовувати спільні супервізії або використовувати кейс-методи для аналізу реальних ситуацій.

Ще одним важливим напрямком є робота з емоційним виснаженням і профілактика професійного вигорання. Соціальним працівникам рекомендується інтегрувати у свою роботу техніки саморегуляції, такі як дихальні вправи, медитація чи майндфулнес. Організація регулярних сесій психологічної підтримки для працівників сприятиме покращенню їхнього психічного здоров’я та загальної ефективності.

Окрім цього, варто акцентувати увагу на розвитку лідерських якостей та управлінських навичок. Соціальним працівникам, які займають керівні позиції, рекомендується брати участь у програмах з управління проєктами та командою, що дозволить їм краще координувати діяльність своєї організації.

У роботі з клієнтами важливо розвивати персоналізований підхід. Рекомендується вести детальну документацію про кожного клієнта, що дозволить враховувати індивідуальні потреби та надавати адресну допомогу. Важливо також створити механізми зворотного зв’язку, що дадуть змогу отримувати відгуки про якість наданих послуг і вчасно реагувати на запити.

Отримувачі соціальних послуг є важливими учасниками процесу організації соціальної роботи, тому їхня активна залученість і співпраця з соціальними працівниками сприятимуть підвищенню якості надання допомоги.

Важливо, щоб отримувачі послуг усвідомлювали свої права та можливості, активно взаємодіяли з соціальними службами та брали участь у програмах, спрямованих на їхню підтримку та розвиток.

Перш за все, отримувачам послуг рекомендується ознайомитися з переліком доступних соціальних програм і можливостей, які пропонує громада. Це можуть бути консультації, гуманітарна допомога, психологічна підтримка, курси перекваліфікації або освітні програми. Важливо бути проінформованими про свої права на отримання послуг і механізми доступу до них. Для цього можна звертатися до місцевих соціальних служб, ознайомлюватися з інформацією через офіційні сайти громади або брати участь у тематичних заходах.

Активна участь у громадських ініціативах також є важливим чинником підвищення ефективності підтримки. Отримувачам послуг рекомендується брати участь у зустрічах, обговореннях і фокус-групах, що дасть можливість висловлювати свої потреби, пропозиції та отримувати зворотний зв’язок. Такий підхід сприятиме формуванню адресних програм, які краще відповідатимуть реальним потребам громади.

Для ефективної взаємодії із соціальними працівниками отримувачам послуг важливо бути відкритими до діалогу, чітко формулювати свої запити та своєчасно повідомляти про зміни в ситуації, яка потребує допомоги. Це допоможе соціальним службам краще адаптувати програми підтримки та надати необхідні ресурси.

Значну роль у покращенні добробуту може відігравати участь у програмах психологічної підтримки та особистісного розвитку. Рекомендується використовувати можливості тренінгів, групових сесій або арт-терапії, які сприяють емоційному відновленню та адаптації до складних життєвих умов.

Отримувачам послуг також слід розвивати навички самоорганізації та взаємодопомоги. Участь у місцевих ініціативах, таких як волонтерство, допомога іншим членам громади або спільні проєкти, сприяє зміцненню соціальних зв’язків і створює відчуття спільності та підтримки.

Органи самоврядування переміщених громад відіграють ключову роль у забезпеченні організації соціальної роботи, спрямованої на підтримку мешканців, які опинилися в складних життєвих обставинах через переміщення. Для ефективної реалізації цього завдання необхідно впроваджувати підходи, які забезпечують комплексний характер соціальної підтримки та сприяють інтеграції переміщених осіб у нові громади.

Перш за все, важливо зосередити увагу на забезпеченні доступу до базових послуг. Органи самоврядування повинні сприяти створенню умов для надання житла, доступу до медичних і освітніх послуг, а також організації гуманітарної допомоги для найбільш уразливих категорій. Для цього доцільно координувати свої дії з місцевими та міжнародними гуманітарними організаціями, а також активно залучати ресурси з державних і грантових програм.

Не менш важливим є створення інфраструктури для надання психологічної підтримки. Органи самоврядування можуть ініціювати створення центрів психологічної допомоги, де переміщені особи зможуть отримувати консультації та брати участь у тренінгах і групових сесіях. Такі заходи сприяють зниженню рівня стресу, адаптації до нових умов та покращенню емоційного стану мешканців.

Організація комунікації та залучення громади до соціальної роботи є важливим аспектом. Рекомендується організовувати регулярні зустрічі з мешканцями, на яких вони зможуть висловлювати свої потреби, обговорювати актуальні проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення. Це сприятиме створенню довіри між самоврядуванням і громадою та забезпечить розробку програм, які відповідають реальним потребам населення.

У довгостроковій перспективі доцільно приділити увагу професійній підготовці кадрів, які працюють у сфері соціальної роботи. Органи самоврядування можуть організовувати навчальні програми, семінари та тренінги для соціальних працівників, волонтерів і представників громадських організацій. Це підвищить їхню спроможність працювати з різними групами населення, особливо з тими, хто переживає кризові ситуації.

Крім того, важливим напрямом є підтримка ініціатив, які сприяють самоорганізації громади. Органи самоврядування можуть підтримувати створення волонтерських груп, сприяти організації культурних і соціальних заходів, які згуртовують людей та сприяють інтеграції переміщених осіб у нові соціальні середовища.

Організація соціальної роботи в громадах, особливо в умовах воєнного стану, є надзвичайно важливим інструментом для забезпечення підтримки населення, інтеграції переміщених осіб та зміцнення соціальної згуртованості. На основі проведеного аналізу, розроблених рекомендацій та врахування практичних аспектів реалізації проєкту, можна підсумувати, що успішна соціальна робота ґрунтується на комплексному, адаптивному та інклюзивному підходах.

Ефективність соціальної роботи залежить від професійної підготовки соціальних працівників, їхньої здатності до емпатії, комунікації та використання сучасних методів у роботі з населенням. Не менш важливою є активна участь отримувачів послуг, які мають усвідомлювати свої права та можливості, а також брати участь у процесах прийняття рішень, спрямованих на задоволення їхніх потреб.

Роль органів самоврядування є центральною у створенні умов для надання соціальних послуг, розвитку інфраструктури, підтримки ініціатив громади та забезпечення психологічного й соціального благополуччя мешканців. Їхні зусилля повинні бути спрямовані на координацію ресурсів, взаємодію з громадськими та міжнародними організаціями, а також розвиток довіри та співпраці з громадою.

Загалом, реалізація соціальної роботи в громадах має враховувати не лише нагальні потреби, але й створювати умови для довгострокового розвитку та стійкості. Комплексний підхід, який поєднує професіоналізм, співпрацю та підтримку, є основою для побудови ефективної соціальної системи, яка сприятиме благополуччю громад у кризовий та посткризовий період.

ВИСНОВКИ

Підведення підсумків за результатами дослідження теми «Організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану» є необхідним для осмислення здобутих знань і формування висновків, які матимуть практичну цінність у вирішенні актуальних соціальних проблем. В умовах воєнного стану громади України зіткнулися з численними викликами, такими як масові переміщення населення, руйнування життєво важливих об’єктів інфраструктури, зростання рівня бідності та необхідність забезпечення соціальної підтримки найвразливішим групам населення. Саме тому здійснивши дослідження, присвячене організації соціальної роботи, пропонуємо рекомендації щодо покращення механізмів надання соціальних послуг.

Історія становлення соціальної роботи в громаді демонструє її поступовий розвиток від благодійної допомоги до професійної діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем і підтримку вразливих груп населення. Витоки соціальної роботи сягають діяльності релігійних і благодійних організацій, які зосереджувалися на допомозі найбільш нужденним, спираючись на моральні та етичні принципи. Згодом ця діяльність еволюціонувала в структуровану практику, яка охоплювала широкий спектр послуг і була спрямована на покращення умов життя в громадах.

Розвиток соціальної роботи як професії тісно пов’язаний із суспільними змінами. Зокрема, індустріалізація, урбанізація та зростання соціальної нерівності сприяли необхідності створення інституцій, здатних системно реагувати на виклики. Соціальна робота почала охоплювати не лише допомогу окремим людям, а й роботу з громадами для зміцнення їхнього соціального капіталу та забезпечення стійкості. Із часом ключовим завданням стало формування підходів, що орієнтуються на соціальну справедливість, рівність і розширення можливостей для всіх членів суспільства.

У процесі становлення соціальної роботи значну роль відіграли як локальні ініціативи, так і міжнародний досвід, які взаємно збагачували практику цієї сфери. У громаді соціальна робота завжди виконувала функцію посередника між

окремими людьми, групами та суспільством, сприяючи згуртованості, підтримці і вирішенню соціальних проблем. Це підкреслює важливість цієї професії у складні часи, зокрема в умовах війни, коли громади стикаються з численними викликами.

Визначення основних понять дослідження, таких як «соціальна робота», «соціальний працівник», «організація» та «громада», дозволяє глибше зрозуміти сутність і особливості соціальної роботи в громадах, а також створює методологічну базу для аналізу її організації в умовах воєнного стану.

Соціальна робота розглядається як професійна діяльність, спрямована на підтримку та соціальну інтеграцію вразливих категорій населення, сприяння соціальній справедливості та зміцнення громад. Соціальний працівник є ключовою ланкою в реалізації цієї діяльності, забезпечуючи взаємодію між громадою, індивідом і суспільством. Роль соціального працівника визначається його здатністю застосовувати знання, навички та цінності для вирішення складних соціальних проблем у різних контекстах.

Організації, у яких здійснюється соціальна робота, виступають важливими суб'єктами у структурі соціального захисту, забезпечуючи ефективність і сталість надання послуг. Вони адаптують свої підходи до особливостей громади, її ресурсів та потреб. Громада, у свою чергу, є центральним елементом цього процесу, оскільки саме в ній проявляються конкретні соціальні проблеми, формується запит на підтримку і здійснюється співпраця всіх зацікавлених сторін.

Громада як суб'єкт здійснення соціальної роботи відіграє центральну роль у забезпеченні соціальної підтримки, особливо в умовах воєнного стану. Її унікальність полягає у здатності акумулювати ресурси, формувати соціальний капітал і сприяти згуртованості населення для ефективного реагування на виклики, з якими стикаються її члени. Саме громада стає платформою, на якій реалізуються ініціативи соціальної роботи, адаптовані до місцевих потреб.

Громади володіють глибоким розумінням своїх соціальних, економічних та культурних особливостей, що дозволяє визначати пріоритети і знаходити

найбільш ефективні рішення для вирішення соціальних проблем. Вони виступають не лише об’єктами соціальної роботи, а й активними учасниками цього процесу, залучаючи місцеві ресурси, волонтерів і громадські організації до надання допомоги та підтримки.

У складних умовах, спричинених війною, громади демонструють важливість самоорганізації, підтримуючи найбільш уразливі категорії населення. Вони також забезпечують інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, сприяють психологічній і соціальній адаптації та активно залучають до процесу відновлення постраждалих територій. Водночас громади стають середовищем, у якому соціальні працівники можуть реалізувати свої професійні завдання найбільш ефективно, спираючись на тісну співпрацю з населенням.

Аналіз закордонного досвіду організації соціальної роботи у громадах свідчить про те, що міжнародні практики можуть стати цінним джерелом знань і підходів, які можуть бути адаптовані до українського контексту. У багатьох країнах, які стикалися з кризовими ситуаціями, такими як війни, природні катастрофи чи масові міграції, громади відігравали ключову роль у забезпеченні підтримки постраждалим.

Досвід показав, що успішні моделі соціальної роботи базуються на декількох ключових принципах. По-перше, це міжсекторальна співпраця, яка залучає державні органи, громадські організації, волонтерів і приватний сектор до спільного вирішення соціальних проблем. По-друге, акцент робиться на участі громади, яка не лише отримує допомогу, але й активно залучається до процесу планування та реалізації соціальних програм. Це підсилює стійкість громад та сприяє їхньому відновленню.

Практична складова дослідження підтверджує важливість інтеграції соціальної роботи в громадах у процесі подолання викликів, спричинених воєнним станом. Здійснене дослідження виявило, що реалізація соціальних програм на місцевому рівні є найбільш ефективною за умов тісної співпраці між соціальними працівниками, волонтерами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

Особливу увагу в рамках практичної частини було приділено гендерним аспектам організації соціальної роботи, що є актуальними в умовах війни. На прикладі проєкту «Посилення ролі жінок у прийнятті рішень у Запоріжжі та області» було показано, що залучення жінок до прийняття рішень сприяє ефективності програм соціальної допомоги, забезпечуючи врахування різноманітних потреб громади. Це також підсилює соціальну згуртованість і сприяє формуванню більш стійких громад.

Практичні аспекти дослідження також підкреслили значення міждисциплінарного підходу, який об’єднує ресурси громади, професійні знання соціальних працівників і активну участь волонтерів. Цей підхід дозволяє забезпечити не лише оперативність, але й довгострокову ефективність соціальної роботи, орієнтованої на відновлення та розвиток громади.

Можемо зробити загальний висновок, що висунута нами гіпотеза про те, що ефективна організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану сприяє задоволенню базових потреб постраждалого населення, підтримці соціальної згуртованості та забезпеченню стійкості громад, підтверджена.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк В. С. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 40 с

2. Арабаджиєв Д. Ю. Соціальна робота з молодою сім'єю. *Грані.* 2012. № 6. С. 89-93.

3. Архипова С. П. Формування дослідницької компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи у процесі професійної підготовки. Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. 2018. № 15. С. 3-12.

4. Архипова С. П., Смеречак Л. І. Професійна компетентність соціальних працівників у системі роботи з різними категоріями соціально незахищених категорій дорослого населення. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2017. № 1 (306), С. 232-238.

5. Багній М. С., Коваль. О. Я. Огляд міжнародного досвіду. Захист прав людей поважного віку : успішні історії : збірка. / Громадська організація «Суспільство і право». Львів, 2019. С. 5–12.

6. Басенко О. Проблеми трудової реабілітації та соціального функціонування молодих людей з інтелектуальною недостатністю. *Соціальна політика і соціальна робота.* 2001. № 5. С. 57-58.

7. Батіщева Г. О., зайцева З. Г. Робота соціальних служб для молоді з молодою сім'єю. - Київ.,1996.

8. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління.* Київ, 2022. № 1(4). С. 3-8.

9. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 134.

10. Білецький О., Лаврецький Р. Етичні конфлікти у діяльності волонтерів в умовах російсько-української війни. Соціальна робота: становлення перспективи, розвиток: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених. Львів: ЛДУ БЖД, 2022. С. 5-9.

11. Бутко М. П., Коваль К. П. Індикатори моніторингу модернізаційного стану регіональної системи надання соціальних послуг в децентралізаційних умовах. *Регіональна економіка: наук.-практ. журнал.* 2021. № 2. С.36-43.

12. Вступ до соціальної роботи : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / за ред. Т. В. Семігіної, І. І. Миговича. Київ : Академвидав, 2005. 304с.

13. Голова Н. І. Соціальні моделі обслуговування геронтологічної групи населення в Україні. *Social Work and Education*. 2020. № 2. С. 170-177.

14. Гопанчук В. Сімейне право України : підручник. Київ : Істина, 2002. 304 с.

15. Горемикіна Ю. В. Особливості організації моніторингу соціальних послуг на місцевому рівні. *Демографія та соціальна економіка.* 2017. № 4. С.100-112.

16. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2004. 174 с.

17. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2022. Том 33 (72). С. 80–84.

18. Дерега В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посібник. Київ.: НІСД, 2012. 175 с.

19. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 р. № 1040: станом на 19 трав. 2022р. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2021 (дата звернення: 10.10.2024)

20. Діденко Н. Надання якісних соціальних послуг і розвиток соціальної інфраструктури громад в умовах децентралізації. *Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах: матеріали наук.практ.конф.*, Київ, 2018. С.86-89.

21. Загальна декларація прав людини : Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

22. Звєрєва І. Д. Соціальна робота в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Звєрєва, Г. М. Лактіонова. Київ : Науковий світ, 2004. 204 с.

23. Їжа М., Крупник А. Трансформація публічного управління в умовах соціополітичної медернізації України. *Теорія та історія державного управління.* 2012. С. 3-7

24. Капська А. Й. Соціальна робота : технологічний аспект : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 56 с.

25. Карпенко О.Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: автореф. дис. ...д-ра пед. наук: Київ, 2008. 46с.

26. Кічук Я. Правова компетентність – важлива якість соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2008. № 2 С.15-18.

27. Коваль К.П., Соціальний захист населення у реалізації стратегії подолання бідності в Україні. *Вісник Житомирського агротехнічного коледжу.* № 4. С.56-61

28. Ковалькова Ю.В. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у процесі фахової підготовки: дис....канд.пед.наук: 13.00.04 Київ, 2016

29. Колодійчук Ю. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я: монографія / Ю. В. Колодійчук, В. В. Корнещук. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2017. 182 с.

30. Кравченко Т. А. Легітимність як фактор сучасного державно-правового та управлінського розвитку. *Наукові праці МАУП*. 2013. Вип. 1. С. 70-75. URL: http:\\nbuv.gov.ua\UJRN\Npmaup_2013_1_14

31. Кузнєцов О. В., Співак Я. О., Співак Л. А., Костенко Д. В. Виклики соціальної роботи з людьми похилого віку у період війни в України. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка. Психологія. Медицина».* 2023. № 9(27). URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-245-254

32. Курок. Р. Сутність правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 10 (104). С. 145-156.

33. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник / Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Київ : Каравела, 2009. 368 с.

34. Лукашевич М.П., Мигович І. І. Навчальний посібник. - 2-ге видання.- К: МАУП, 2003. - 168с.

35. Льовочкіна А. Здатність діяти у стресових ситуаціях як професійна компетентність соціального працівника. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота.* 2017. Вип.2. С. 10-13.

36. Мещан І. В. Самотність людей похилого віку як проблема соціальної роботи в громаді. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика.* 2017. № 1-2. С. 56-67.

37. Міністерство соціальної політики України. URL: https:www.msp.gov.ua/ (дата звернення: 11.09.2024)

38. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. *Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.* URL: http:\\www.minregion.gov.ua\decentralization\presentation\(дата звернення: 08.09.2024)

39. Павлишина Н. Б. Структура готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку. *Освітологічний дискурс*. 2014 №2. С.142-148.

40. Плісік І.В. Інформування населення про соціальні послуги особливості в умовах воєнного стану. *Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності: матеріали Всеукраїнської науково-практ. конференції.* Луцьк: ЛНТУ, 2022. 2609с.

41. Повідайчик О. С. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2019. 570 с.

42. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397(дата звернення: 20.10.2024)

43. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. № 429

44. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423.

45. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.05 // *Відомості Верховної Ради України.* 2005. № 26. Ст. 1108.

46. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.03. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 45.

47. Рамон Ш. Західна і Східна Європа: соціальна політика і соціальна робота. *Соціальна робота в Україні: перші кроки*. Київ : ШК ДСЗУ, 2000, 68с.

48. Рень Л. В. Резильєтність фахівців помічних професій в умовах військового стану. Тринадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної наукової онлайн-конференції (25 листопада 2022 року, м. Чернігів)/ За наук. Ред. Л. М. Завицької. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. Т.2. С. 149-152.

49. Руденко Л. А. Міжособистісні стосунки як чинник соціального становлення особистості. *Наукові записки Українського католицького університету,* 1 (IV). 2014, С. 198-207.

50. Садовська Е., Ярошенко А., Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального закладу. 2018. URL: http:enpuir.npu.edu.ua\bitstream\123456789\2347\1\Sadovska%20E/_Yaroshenko%20A.pdfC/26

51. Семигіна Т. В. Підготовка соціальних працівників для системи охорони здоров'я: міжнародний досвід і можливсті для України/ заг.ред. Ю.В. Ковбасюк, В. М. Князевич, Н. О. Васюк. К.: ДКСЦентр, 2015. 259 с.

52. Семигіна Т., Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275с.

53. Скорик Т. В. Профілактика синдрому «професійного вигорання» соціальних працівників як необхідна умова професійної готовності. *Наукові записки (Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя). Серія: Психолого-педагогічні науки.* 2011. №3. С. 98-100

54. Скочко М. О. Організаційно-змістові засади надання надання соціальних послуг у сільській місцевості: дис…. д-р філософії: 231 Соціальна робота. Умань, 2021. 226 с.

55. Слозанська Г. І. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах: дис. д-ра пед. наук: 13.00.05, Тернопіль, 2019, 687 с.

56. Стратегія реформування системи надання соціальних послуг. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.08.2012р. // Урядовий кур'єр. – 2012.- 17 серпня.

57. Татауров В. П. Особливості формування готовності майбутніх педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій. *Збірник наукових праць: Розділ ІІІ. Методика викладення природних дисциплін.* 2012. Випуск 10. С. 215-220.

58. Теплюк Ю. О. Розвиток стресостійкості соціальних працівників: від результатів експерименту до методичних рекомендацій. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 1(4), 2020. С.90

59. Тептюк Ю. О. Психологічні умови розвитку стресостійкості у соціальних працівників різних вікових категорій: автореф.дис. ... канд. психол. наук: 190.00.07. Київ, 2021. 23с.

60. Туленков М.В. Соціальний захист у соціологічному вимірі монографія. Київ: ШК ДСЗУ,. 2011. 168с.

61. Файчук О. Л. До питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Випуск 10. С.299-302.

62. Хома Н. М. Підходи до розуміння моделей соціальної держави. *Держава і право*. 2013. С. 455-461

63. Якуненко Н. І., Сизранова Н. М., Кривенко Н.А., Шелест Е. М.; *Сучасний стан та перспективи розвитку системи державної соціальної допомоги : монографія;* НДІ праці і зайнятості населення НАН України. Київ : СОЦІНФОРМ, 2005. 114 с.

64. Jeffery, L. Forced displacement, onward migration and reformulations of home by Chagossians in Crawley, UK. J. Ethn. Migr.Stud. 2010. N 36. P. 1099-1117.

65. Youniss J., Yates M. Community Service and Social Responsibility in Youth. Chicago: University of Chicago Press, 2007. 193 p.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Лєгуша Тетяна Олегівна, магістрантка 2 курсу магістратури, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: vostrikovat955@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Організація соціальної роботи в громаді в умовах воєнного стану» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Лєгуша Т.О.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Масюк О.П